



Miljøministeriet  
Naturstyrelsen



# Natura 2000 basisanalyse 2016-2021

Revideret udgave

**Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen**  
Natura 2000-område nr. 69  
Habitatområde H62  
Fuglebeskyttelsesområde F43

## Kolofon

**Titel:**

Natura 2000-basisanalyse 2016-2021  
Revideret udgave  
Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen  
Natura 2000-område nr. 69  
Habitatområde H62  
Fuglebeskyttelsesområde F43

**Emneord:**

Habitatdirektivet, fuglebeskyttelsesdirektivet,  
Miljømålsloven, basisanalyse.

**Udgiver:**

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

**Ansvarlig institution:**

Naturstyrelsen  
Haraldsgade 53  
2100 København Ø  
[www.naturstyrelsen.dk](http://www.naturstyrelsen.dk)

**Copyright:**

Naturstyrelsen, Miljøministeriet

**Sprog:**

Dansk

**År:**

2014

**ISBN nr.**

978-87-7091-118-4

**Dato:**

18. december 2014

**Forsidefoto:**

Engryle på ynglepladsen.  
Foto: Peter Bundgaard Jensen

**Resume:**

Natura 2000-basisanalyse for Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen. Basisanalysen sammenfatter landsdækkende, kvalitetssikrede data for de arter og naturtyper, som Natura 2000-området er udpeget af hensyn til. Basisanalysen indeholder en kortlægning af naturtyper og levesteder, en vurdering af naturtilstanden og en foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler) mod en god naturtilstand.

Må citeres med kildeangivelse

# Indhold

<b>1. Natura 2000-basisanalyse (planperiode 2016-2021)</b> .....	<b>4</b>
1.1 Basisanalysens indhold.....	5
1.2 Natura 2000-planprocessen .....	5
1.3 Udpegningsgrundlag .....	6
1.4 Datagrundlaget .....	6
1.4.1 Datagrundlag arter .....	7
1.4.2 Datagrundlag naturtyper på land.....	8
1.4.3 Datagrundlag marine naturtyper .....	8
<b>2. Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen</b> .....	<b>9</b>
2.1 Områdebeskrivelse .....	10
2.2 Udpegningsgrundlag i dette Natura 2000 område .....	11
2.3 Områdets naturtyper .....	13
2.3.1 Områdets terrestriske naturtyper .....	14
2.3.2 Områdets sø-natur .....	15
2.3.3 Områdets hav-natur.....	17
2.4 Områdets arter .....	18
2.4.1 Habitatområdets udpegede arter .....	18
2.4.2 Fuglearter .....	21
2.5 Naturtilstand og tilstand af arters levesteder .....	32
2.5.1 Forekomst og udvikling i naturtypens areal i dette Natura 2000 område.....	34
2.5.2 Naturtypernes tilstand og udvikling.....	36
2.5.3 Sø-natur.....	37
2.5.4 Levestedskortlægning og tilstandsvurdering.....	38
2.6 Foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler mod naturtilstanden) .....	41
2.6.1 Trusler, der vurderes konkret i denne basisanalyse .....	41
2.6.2 Trusler, der ikke er omfattet af denne basisanalyse .....	51
2.7 Igangværende indsats .....	52
<b>3. Litteratur</b> .....	<b>55</b>

# 1. Natura 2000-basisanalyse (planperiode 2016-2021)

EU's Natura 2000-direktiver (fuglebeskyttelsesdirektivet og habitatdirektivet) forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter af europæisk betydning.

Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter (habitatdirektivet) med senere ændringer og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30. november 2009 om beskyttelse af vilde fugle (fuglebeskyttelsesdirektivet)

Danmark har valgt at gøre dette ved en systematisk og tilbagevendende Natura 2000-planlægning, der på grundlag af direktivforpligtelsen og den nationale naturovervågning for 6-årige planperioder (dog 12-årige for skovbevoksede fredsskovpligtige arealer) prioriterer den krævede indsats. Planperioden 2016-21 dækker derfor som udgangspunkt ikke de fredsskovpligtige arealer.

Natura 2000-planlægningen sker efter reglerne i miljømålsloven og bekendtgørelse om Natura 2000-skovplanlægning, der fastsætter, at en Natura 2000-plan består af:

- Mål for naturtilstanden i Natura 2000-området.
- Indsatsprogram.

Indsatsprogrammet for det enkelte Natura 2000-område udarbejdes på baggrund af en basisanalyse og foreliggende overvågningsdata.

Basisanalysen skal indeholde følgende elementer:

- Kortlægning af habitatnaturtyper og levesteder for arter, som områderne er udpeget for.
- Vurdering af tilstand og foreløbig vurdering af trusler.
- Et resumé, som på kortbilag angiver beliggenheden af de kortlagte arealer og tilstanden.

Basisanalysen indgår efter seneste ændring af miljømålsloven ikke som en del af Natura 2000-planen, men præsenterer datagrundlaget for denne plan.

Basisanalysen for planperiode 2016 -2021 blev offentliggjort 20. december 2013. Basisanalysen er siden blevet revideret og suppleret med tilstandsvurdering af en række kystnaturtyper samt med nye data om levesteder for ynglefugle. Enkelte steder er der foretaget supplerende kortlægning og tilstandsvurdering af mindre naturarealer. Endvidere har bemærkninger fra kommuner og andre interessenter indgået i revisionen af basisanalysen. Oplysninger om igangværende indsats er endvidere blevet opdateret med seneste opgørelser fra NaturErhvervstyrelsen.

## 1.1 Basisanalysens indhold

Basisanalysen er grundlaget for målfastsættelse og indsatsprogram i Natura 2000-planen for de enkelte, udpegede Natura 2000-områder. Basisanalysen fokuserer på Natura 2000-forpligtelser og dermed på de arter og naturtyper, som området er udpeget for at beskytte.

Basisanalysen er udarbejdet på grundlag af de nationalt indsamlede og/eller kvalitetssikrede data, der indhentes gennem det nationale overvågningsprogram for vand og natur - NOVANA. Data er offentligt tilgængelige på Danmarks Miljøportal. Naturstyrelsen har i årene 2010-12 gennemført en fornyet og udvidet kortlægning af de enkelte habitatnaturtyper og visse arters levesteder, og data herfra udgør sammen med tilstandssystemerne for de enkelte naturtyper og visse arters levesteder omdrejningspunktet for basisanalysen.

Vurderinger af de enkelte naturtypers og arters bevaringsstatus og de negative påvirkninger, som de er udsat for, bygger på NOVANA-rapporter over samme data udarbejdet af Nationalt Center for Miljø og Energi (DCE) ved Århus Universitet. Rapporterne er udarbejdet som led i DCE's funktion som fagdatacenter for det nationale overvågningsprogram. Vurdering af forstyrrelser af fugle og pattedyr bygger på DCE-rapporten - "Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne", der er udarbejdet for Naturstyrelsen i forbindelse med opfølgningen på den 1. Natura 2000-plan.

Der findes andre data om naturen i Natura 2000-områderne. Disse er dog ikke tilstrækkeligt ensartede og landsdækkende til, at Naturstyrelsen har inddraget dem i de statslige basisanalyser, som blandt andet skal danne grundlag for en national prioritering af indsatsen i 2. planperiode. Mange af disse data vil med fordel kunne indgå i senere faser af planlægningen, ikke mindst i forbindelse med fastsættelse af konkrete forvaltningstiltag.

Natura 2000-planlægningen 2016-21 vedrører som udgangspunkt kun de arealer, der er omfattet af miljømålsloven, da planperioden for arealer omfattet af skovloven er 12 år (2010-21). Naturstyrelsen har alligevel for fuldstændighedens skyld valgt i basisanalysen at medtage alle indsamlede artsdata – uanset visse datasæt vedrører arealer omfattet af skovloven.

Selvom basisanalysen er udarbejdet midt i gennemførelsen af den 1. Natura 2000-plan, vil der for hvert enkelt område indgå en foreløbig status for gennemførelsen af den 1. plan byggende på tilgængelig viden om tilsagn om tilskud efter landdistriktsstøtteordningerne og godkendte EU-projekter (Life+).

## 1.2 Natura 2000-planprocessen

Planprocessen for de statslige Natura 2000-planer er fastsat i miljømålsloven. Med ændringen af miljømålsloven med virkning fra 1. juni 2013 er processen:

Natura 2000-planen udarbejdes efter forudgående drøftelse med de berørte statslige, kommunale og regionale myndigheder og med inddragelse af nationalparkbestyrelser, foreninger, organisationer og lodsejere, som har en væsentlig interesse i planen.

De tværgående, overordnede drøftelser foregår på nationalt niveau. På regionalt niveau præsenterer Naturstyrelsen basisanalyser, og et muligt planindhold drøftes. Basisanalyserne offentliggøres senest samtidig med, at drøftelser med de berørte interessenter indledes.

Forslag til Natura 2000-planer for 2016-21 offentliggøres senest 1 år efter offentliggørelsen af basisanalyserne. Miljøministeren (Naturstyrelsen) fastsætter en frist på mindst 12 uger for indgivelse af høringssvar vedr. planforslagene. Miljøministeren vedtager efterfølgende planen. Der gælder dog særlige høringsregler, hvis det offentliggjorte planforslag ændres væsentligt.

### 1.3 Udpegningsgrundlag

For hvert Natura 2000-område findes et udpegningsgrundlag, der ud fra de af EU fastsatte regler rummer de internationalt væsentlige arter og naturtyper for det pågældende område. For disse dyr, fugle, planter og naturtyper er der inden for de udpegede Natura 2000-områder en særlig forpligtelse. Det er alene de arter og naturtyper, der er på områdernes udpegningsgrundlag som behandles i denne basisanalyse.

De danske fuglebeskyttelsesområder blev udpeget i 1983 med en lille justering i 2000, og der er nu udpeget 113 fuglebeskyttelsesområder i Danmark. I 1998 blev habitatområderne tilsvarende udpeget. Disse blev justeret og udvidet, senest i 2011, og der er nu 261 habitatområder i Danmark. Fuglebeskyttelsesområderne og habitatområderne udgør det samlede Natura 2000-netværk. Fuglebeskyttelses- og habitatområder kan være sammenfaldende eller ligge i umiddelbar tilknytning til hinanden, hvorfor der i alt er 252 Natura 2000-områder i Danmark. I Natura 2000-områder, hvor der indgår habitatområder og fuglebeskyttelsesområder med forskellig afgrænsning, er forpligtelsen i forhold til udpegningsgrundlaget udelukkende knyttet til det enkelte delområdes geografiske afgrænsning.

Naturen er dynamisk, og nogle arter og naturtyper indvandrer til nye områder, mens andre af naturlige grunde forsvinder fra områder, hvor de tidligere var kendt. Endvidere forbedres vidensgrundlaget om arternes og naturtypernes forekomst inden for områderne yderligere i forbindelse med systematisk kortlægning, overvågning og andre undersøgelser. Derfor opdateres udpegningsgrundlaget for de enkelte Natura 2000-områder med mellemrum. Dette vil typisk ske hvert 6. år forud for rapportering til EU og udarbejdelse af nye statslige Natura 2000-basisanalyser med efterfølgende Natura 2000-planer. Naturstyrelsen har i 2012 opdateret udpegningsgrundlaget for såvel fuglebeskyttelsesområderne som habitatområderne efter offentlig høring. Kriterier for opdateringen og de udpegningsgrundlag, der gælder fra den 1. januar 2013, kan ses på [Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Natura 2000-indsatsen for områdets udpegede naturtyper og arter vil dog i mange tilfælde betyde, at forholdene også forbedres for en lang række både almindelige, sjældne og rødlistede arter, der findes inden for området, men som ikke er grundlag for områdets udpegningsgrundlag som Natura 2000-område.

### 1.4 Datagrundlaget

Ved udarbejdelse af den enkelte basisanalyse præsenteres kun aktuelle overvågningsdata for naturtyper og arter, der er medtaget på det pågældende Natura 2000-områdes udpegningsgrundlag. Dette afsnit om datagrundlaget er en generel beskrivelse, der er dækkende for alle Natura 2000-basisanalyser.

Data, der anvendes og præsenteres i denne basisanalyse, er kvalitetssikrede og landsdækkende data, der er offentligt tilgængelige. Det vil i helt overvejende grad dreje sig om data indsamlet og kvalitetssikret i forbindelse med gennemførelse af det statslige overvågningsprogram - NOVANA. Den konkrete, praktiske gennemførelse af overvågningen og efterfølgende databehandling for de enkelte arter og naturtyper kan ses i de udarbejdede tekniske anvisninger på [DCE's hjemmeside](#) og de årlige NOVANA-rapporter.

De fleste data stammer fra den terrestriske del af overvågningsprogrammet, men derudover inddrages data indsamlet i de øvrige NOVANA delprogrammer, fx tilstandsvurderinger og levestedskortlægning i søer, kortlægning af marine naturtyper samt artsdata fra de akvatiske overvågningsprogrammer i NOVANA fx data til belysning af forekomst af lampretter andre fisk, insekter og havpattedyr.

Naturtype- og artsdata, der anvendes i basisanalyserne, kan findes på Miljøministeriets [MiljøGis](#) og i [Danmarks Naturdata](#).

#### 1.4.1 Datagrundlag arter

Arternes udbredelse, forekomst og antal gennemgås og beskrives på baggrund af de kvalitetssikrede data, der er indsamlet i NOVANA-programmerne.

I basisanalysen præsenteres udelukkende data om arter, der indgår i udpegningsgrundlaget for området, og som dermed er en del af Natura 2000-forpligtelsen.

Der er ikke med denne basisanalyse forsøgt analyseret og præsenteret viden om forekomst af områdets øvrige, sjældne, rød- eller gullistede arter eller arter optaget på habitatdirektivets bilag IV. Varetagelsen af hensynet til disse arter indgår ikke specifikt i Natura 2000-planlægningen.

For vindelsnegle, mosskorpion, insekter, padde, odde, flagermus, karplanterne: gul stenbræk, mygblomst, fruesko, enkelt månerude og mosarterne grøn buxbaumia og blank seglmos er der i de terrestriske overvågningsprogrammer i perioden 2004-2012 indsamlet data til belysning af de pågældende arters forekomst og udbredelse i og udenfor Natura 2000-områderne.

For andre artsgrupper vedkommende inddrages der data fra de akvatiske overvågningsprogrammer. Fra vandløbs- og søovervågningen inddrages bl.a. data til vurdering af forekomsten af de udpegede fiske- og lampretarter, grøn kølleguldsmed, to muslinge-arter samt liden najade og vandranke.

For den overvejende del af arterne på Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag er resultaterne fra NOVANA-programmet beskrevet i den videnskabelige rapport fra DCE- Nationalt Center for Miljø og Energi - [Overvågning af arter 2004-2011](#).

I rapporten gives der et overblik over de enkelte arters forekomst og udbredelse samt en præsentation af de pågældende arters status i Danmark på baggrund af de indsamlede overvågningsdata. Metode til overvågning af arter i NOVANA-programmet er grundigt beskrevet i de tekniske anvisninger, der kan ses via [DCE's hjemmeside](#).

Fuglenes udbredelse, antal og bestandsudvikling beskrives ligeledes på baggrund af data indsamlet og kvalitetssikret i forbindelse med gennemførelse af NOVANA-programmerne i perioden 2004-2012. Princippet for overvågning af både ynglefugle og trækfugle er, at alle arter, som indgår i et eller flere Natura 2000-områders udpegningsgrundlag overvåges med varierende frekvens afhængig af artens bevaringsstatus. Arter med ugunstig bevaringsstatus overvåges oftere og mere grundigt end arter med gunstig bevaringsstatus. Data til vurdering af fuglenes forekomst er for de fleste arters vedkommende indsamlet af Naturstyrelsen og DCE. Disse data bliver for flere arters vedkommende desuden suppleret med data indsamlet af Dansk Ornitologisk Forenings medlemmer via DOF-basen. De anvendte data kvalitetssikres af DCE og/eller af Naturstyrelsen og anvendes efterfølgende i Naturstyrelsens overvågning af de pågældende fuglearter.

For en række ynglefugle, der ikke er specifikt tilknyttet Natura 2000-områderne, foretages der i NOVANA overvågningen en ekstensiv overvågning, hvilket betyder, at DCE Aarhus Universitet ved udgangen af overvågningsperioden i 2015 udarbejder landsdækkende udbredelseskort for disse arter. Der findes ikke et ensartet, landsdækkende billede af deres forekomst i de Natura 2000 områder, hvor de indgår i de pågældende områders udpegningsgrundlag. Der er derfor ingen antalsangivelser i de basisanalyser, hvor disse ynglefugle indgår i de pågældende områders udpegningsgrundlag.

For den overvejende del af fuglearterne på Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag er resultaterne fra NOVANA-programmet beskrevet i den videnskabelige rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi – Fugle 2004-2011.

For stor vandsalamander, klokkefrø, eremit og 16 ynglefuglearter er der i NOVANA-programmet gennemført en levestedskortlægning til beskrivelse af kvaliteten af de pågældende arters levesteder. Disse data vil også blive præsenteret i basisanalyserne for de områder, hvor en eller flere af disse arter er medtaget på områdernes udpegningsgrundlag.

Overvågningsmetoderne for de enkelte fuglearter er beskrevet i de tekniske anvisninger.

#### **1.4.2 Datagrundlag naturtyper på land**

Grundlaget for den første generation af Natura 2000-planer var kortlægning af 23 lysåbne naturtyper og 10 skovnaturtyper. Kortlægningen af de lysåbne naturtyper blev gennemført i 2004-2005 af de daværende amter og suppleret i 2007-2008, mens kortlægningen af skovnaturtyperne blev gennemført i 2005-06 (skovbevoksede, fredskovpligtige arealer). Kortlægningen af skovnatur på ikke-fredskovpligtige arealer er gennemført i perioden 2009 – 2012.

Som grundlag for udarbejdelse af denne generation af basisanalyser er der i 2010-2012 foretaget en ny- eller genkortlægning af 33 lysåbne naturtyper og nykortlægning af fem ferske sønaturtyper i mindre søer. Kortlægningen af skovnaturtyperne er derimod ikke blevet gentaget, da planlægningen for de skovbevoksede fredskovpligtige arealer kun revideres hvert 12. år. Denne basisanalyse viser alene resultaterne for kortlægning af skovnaturtyper på de ikke fredskovpligtige arealer.

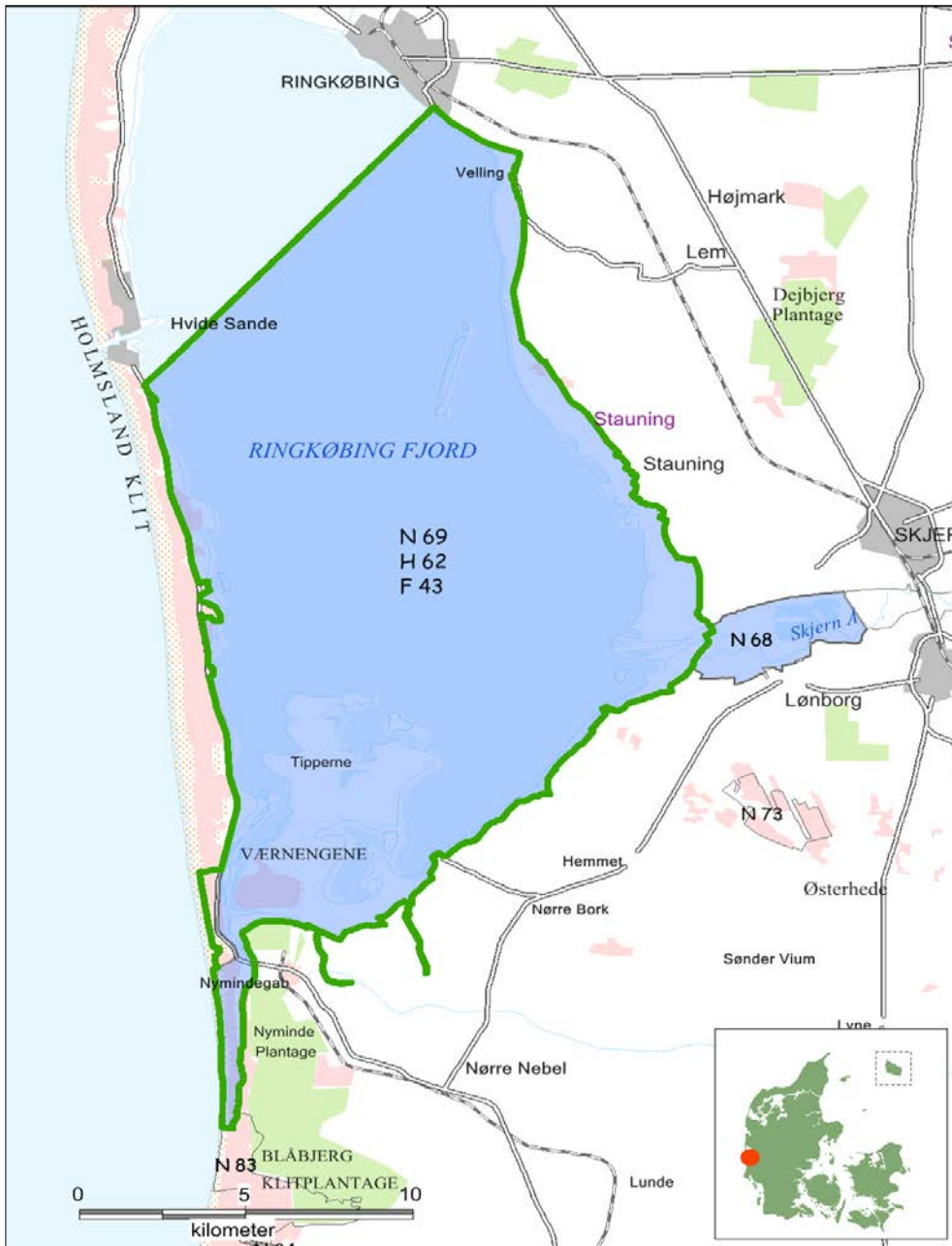
#### **1.4.3 Datagrundlag marine naturtyper**

Gennem NOVANA overvåger Naturstyrelsen en række af de marine naturtyper. Data anvendes, hvor det er muligt, til en beskrivelse af naturtyperne.

Naturstyrelsen har i 2010-2012 kortlagt 56 af de 97 marine Natura 2000-områder for naturtyperne rev, boblerev og sandbanker. Den marine kortlægning præciserer udelukkende naturtypernes udbredelse og omfang i hvert område, og er baseret på "Habitatbeskrivelser 2010-2012". For rev medtages i kortlægningen arealer med en stentæthed over 25 % samt arealer i forbindelse hermed med en stentæthed over 10 %. Disse områder med en lavere stentæthed bidrager til det samlede stenrevs økologi. Denne mindre afvigelse fra habitatbeskrivelsen begrundes med, at kortlægningen er underlagt tekniske begrænsninger som man her igennem søger at opveje. De øvrige naturtyper er kortlagt i 2004 og tilpasset med ny viden siden hen.



## 2. Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen



Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitatområde H62 (grøn afgrænsning) og fuglebeskyttelsesområde F43 (mørk blå farve). Andre Natura 2000-områder er vist med sort afgrænsning og N-nr.

## 2.1 Områdebeskrivelse

Natura 2000-området har et areal på 27.684 ha, heraf er 21.901 ha selve fjorden, mens 5.875 ha er land. I alt 1168 ha, heraf store arealer ved udløbet af Skjern Å, på Tipperne og ved Nymindestrømmen er statsejede.

Området er afgrænses som vist på oversigtskortet ovenfor. Natura 2000-området består af Habitatområde nr. H62 og Fuglebeskyttelsesområde nr. F43.

På Naturstyrelsens hjemmeside [www.naturstyrelsen.dk](http://www.naturstyrelsen.dk) og i oversigten nedenfor er der angivet hvilke naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for dette område.

Habitatområdet består af en stor lavvandet brakvandsfjord, Ringkøbing Fjord, omgivet af bl.a. store strandengsarealer, især ved Værnengene og Tipperne der danner en halvø ud i den sydlige ende af fjorden. Her er landskabet fladt med talrige småsøer og enge, der er gennemskåret af loer og enkelte grøfter. På den østlige side af Tipperne findes lavvandede vader. Ved halvøens sydvestside findes flere klitpartier, bl.a. Store- og Lille Mjøl og Bjålum Klit. I den østlige del af Ringkøbing Fjord ligger øen Klægbanken, der overvejende er bevokset med højt tagrør. I fjordens østside har Skjern Å sit udløbsdelta. Udløbet fra Skjern å hænger sammen med Skjern Enge, som indgik i det store naturgenopretningsprojekt, der blev gennemført i 1999-2002.

Hestholm sø og engene vest for søen er medtaget i fuglebeskyttelsesområdet F43 og behandles derfor også i denne Natura 2000-basisanalyse. Ud for deltaet ligger øen Høje Sande, hvor skestorken med undtagelse af 2010 og 2011 har ynglet gennem en årrække.

Fjorden har forbindelse til Vesterhavet gennem slusen ved Hvide Sande. Slusen var oprindeligt alene en afvandingsssluse. Slusepraksis har stor indflydelse på saltholdigheden af fjordvandet og vandstanden i fjorden og på engene. I vinterhalvåret er saltholdigheden typisk meget lav grundet stor ferskvandstilførsel fra Skjern Å. Udover naturtypen *lagune* er specielt *strandengene* afhængige af saltvandspåvirkning og høj vandstand, og denne naturtypes udbredelse og tilstand relaterer derfor til slusepraksis. Flere fuglearter, herunder især ynglefugle som brushane og engryle stiller specifikke krav til lav salinitet og høj vandstand på engarealerne.



Engryle i lavvandet losystem på Værnengene. Foto: Peter Bundgaard

I habitatområdets sydvestlige ende forekommer klitarealer helt ud til Vesterhavet. Her findes et flot landskab bestående af en mosaik af grøn og grå klit blandet med klithede og fugtige klitlavninger. En række dyr og planter er knyttet til fjorden. Således benytter både laksen fjorden i forbindelse med dens vandring til gydebankerne i vandløbene.

Planten vandranke findes i enkelte vandhuller i Vesterenge samt i to kanaler, som løber ud i den sydlige ende af fjorden. Fjorden udgør et af landets vigtigste yngle- og rasteområder for en lang række fugle. Fuglene er knyttet til fjorden og de omkringliggende arealer på vidt forskellig vis.

Tipperhalvøens store engarealer er et af landets allervigtigste områder for ynglende engfugle. Bl.a. yngler en stor bestand af alm. ryle og stor kobbersneppe og næsten hele den danske bestand af brushane i selve kerneområdet på Tipperne.

Området ligger i Ringkøbing-Skjern og Varde Kommune og indenfor Vanddistrikt Jylland og Fyn.

## 2.2 Udpegningsgrundlag i dette Natura 2000 område

<b>Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 62</b>			
Naturtyper:	Flodmunding (1130)	Lagune* (1150)	
	Strandeng (1330)	Forklit (2110)	
	Hvid klit (2120)	Grå/grøn klit (2130)	
	Klithede* (2140)	Havtørnklit (2160)	
	Grårisklit (2170)	Klitlavning (2190)	
	Kransnålalge-sø (3140)	Næringsrig sø (3150)	
	Brunvandet sø (3160)	Vandløb (3260)	
	Våd hede (4010)	NY	Tør hede (4030)
	Surt overdrev* (6230)	NY	Tidvis våd eng (6410)
	Tørvelavning (7150)		NY
		Rigkær (7230)	
Arter:	Havlampret (1095)	Flodlampret (1099)	
	Majsild (1102)	Stavsild (1103)	
	Laks (1106)	Odder (1355)	
	Vandranke (1831)		

<b>Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 43</b>			
Fugle:	rørdrum (Y)	skestork (Y)	
	knopsvane (T)	pibesvane (T)	
	sangsvane (T)	kortnæbbet gås (T)	
	grågås (T)	bramgås (T)	
	mørkbuget knortegås (T)	gravand (T)	
	pibeand (T)	krikand (T)	
	spidsand (T)	skeand (T)	
	hvinand (T)	stor skallesluger (T)	
	havørn (T)	rørhøg (Y)	
	blå kærhøg (T)	fiskeørn (T)	NY
	vandrefalk (T)	pletlet rørvagtel (Y)	
	blishøne (T)	klyde (TY)	
	pomeransfugl (T)	NY	hjejle (T)
	almindelig ryle (TY)		NY
	lille kobbersneppe (T)	brushane (Y)	
	fjordterne (Y)	splitterne (Y)	
	mosehornugle (Y)	havterne (Y)	

Naturtyper og arter, der udgør det gældende udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter fra habitatdirektivets bilag 1 og 2. \* angiver at der er tale om en prioriteret naturtype. Udpegningsgrundlag for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder er blevet revideret som beskrevet oven for. Arter og naturtyper, der er tilføjet udpegningsgrundlaget er markeret med "NY". Våd hede, surt overdrev og tidvis våd eng er nye naturtyper på udpegningsgrundlaget og der er ikke naturtyper udgået af udpegningsgrundlaget.

For fuglebeskyttelsesområde F43 er fiskeørn, pomeransfugl og hjejle nye på udpegningsgrundlaget som trækfugle.

Dette Natura 2000-område er specielt udpeget for at beskytte de mange og store kystnære klitnaturtyper og de store arealer med strandeng og levestederne for mange og fåtallige yngle- og trækfugle.

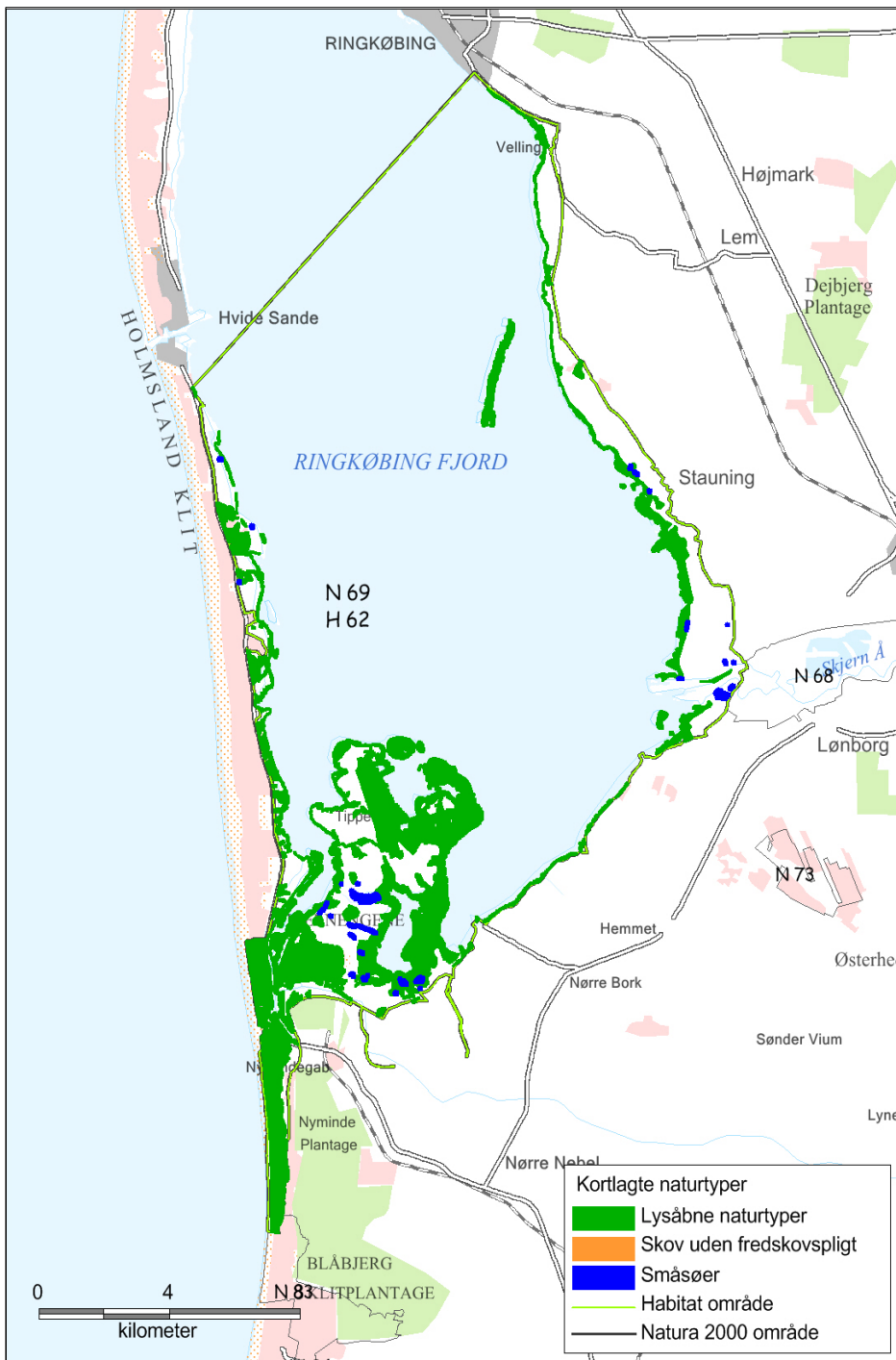
For arterne havlampret, flodlampret, majsild og stavsild gælder, at arten overvåges i overvågningsprogrammet – NOVANA 2011-15 for første gang. Ved programmets afslutning vil der være grundlag for, at Naturstyrelsen kan udtale sig om arternes udbredelse og forekomst i Natura 2000-området.

Laks er i forbindelse med det nationale overvågningsprogram i perioden 2004-2012 ikke registreret inden for området. Det er derfor på nuværende tidspunkt ikke muligt at udtale sig om artens forekomst og bestandsudvikling. Skjern Å laksen passerer talrigt igennem området under artens gydetræk og den er konstateret i Natura 2000-område nr. 68 - Skjern Å, hvorfor arten nødvendigvis også passerer gennem Ringkøbing Fjord. Der er ikke foretaget elbefiskning i forbindelse med vandløbsovervågningen på den nedre del af Skjern Å inden for området.

Områdets vandløb og deres miljøtilstand er beskrevet i vandplanen for området.

## 2.3 Områdets naturtyper

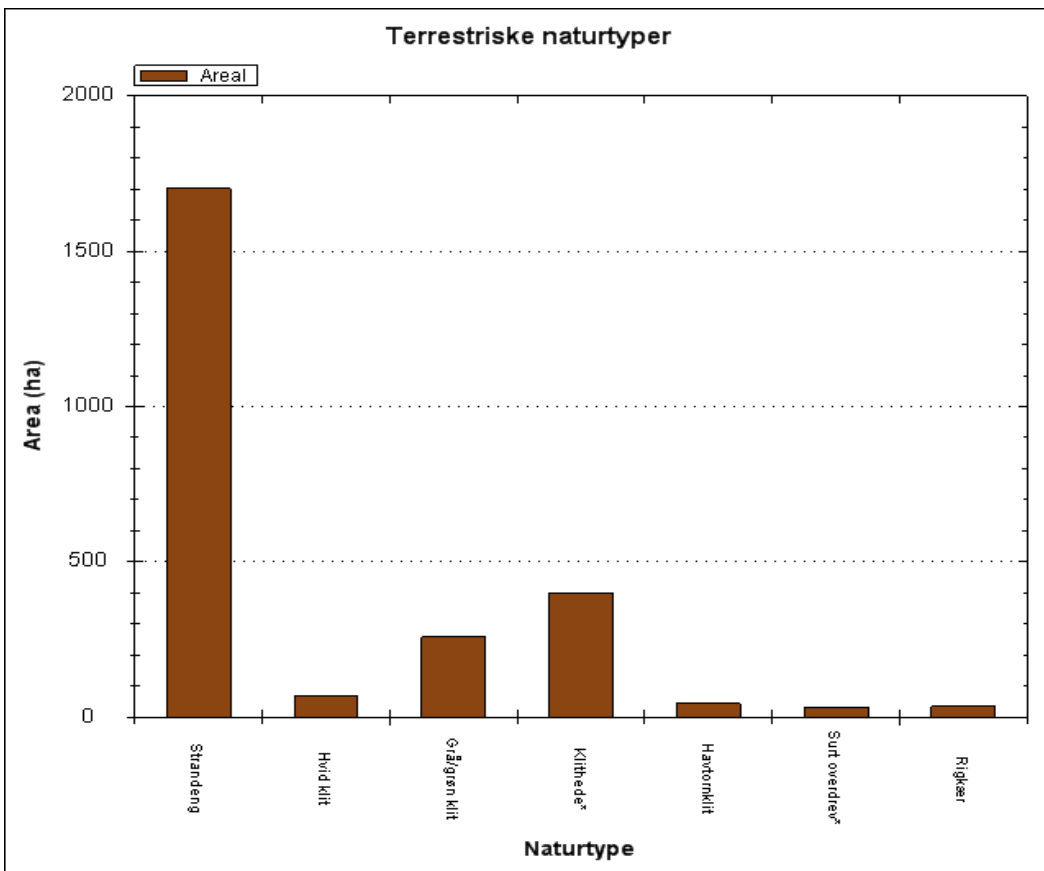
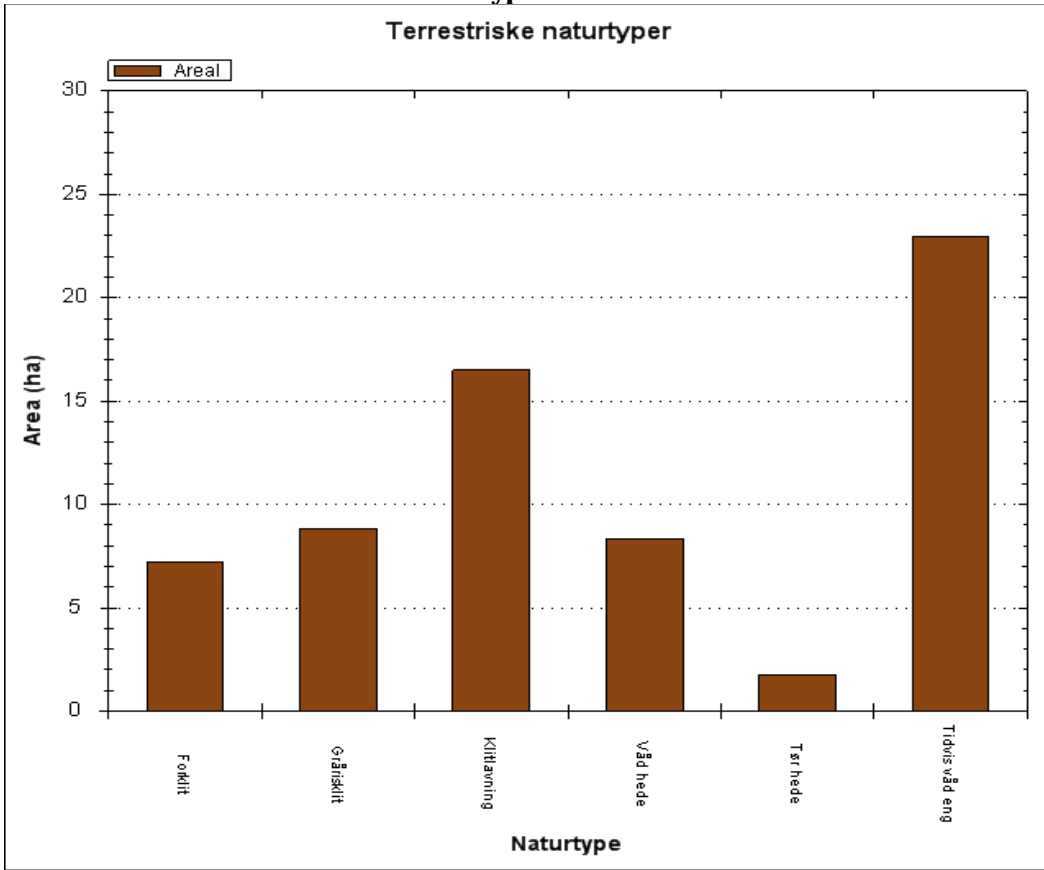
Natura 2000-områdets indhold af habitat-naturtyper, der er omfattet af planlægningen, fremgår af udpegningsgrundlaget. I Danske Naturtyper i det europæiske Natura 2000 netværk findes en beskrivelse af de enkelte naturtyper og nogle af deres typiske arter.



Oversigtskort - fordeling af områdets kortlagte naturtyper

I figuren ovenfor er oversigtligt vist udstrækningen af de kortlagte naturtyper, der udgør en del af områdets udpegningsgrundlag. Kortet viser den samlede udbredelse af de lysåbne naturtyper, skovnaturtyper på ikke-fredskovspligtige arealer samt sønaturtyperne. For en mere detaljeret visning af naturtypens udbredelse henvises til Naturstyrelsens hjemmeside.

**2.3.1 Områdets terrestriske naturtyper**



Arealfordelingen af områdets kortlagte terrestriske naturtyper.

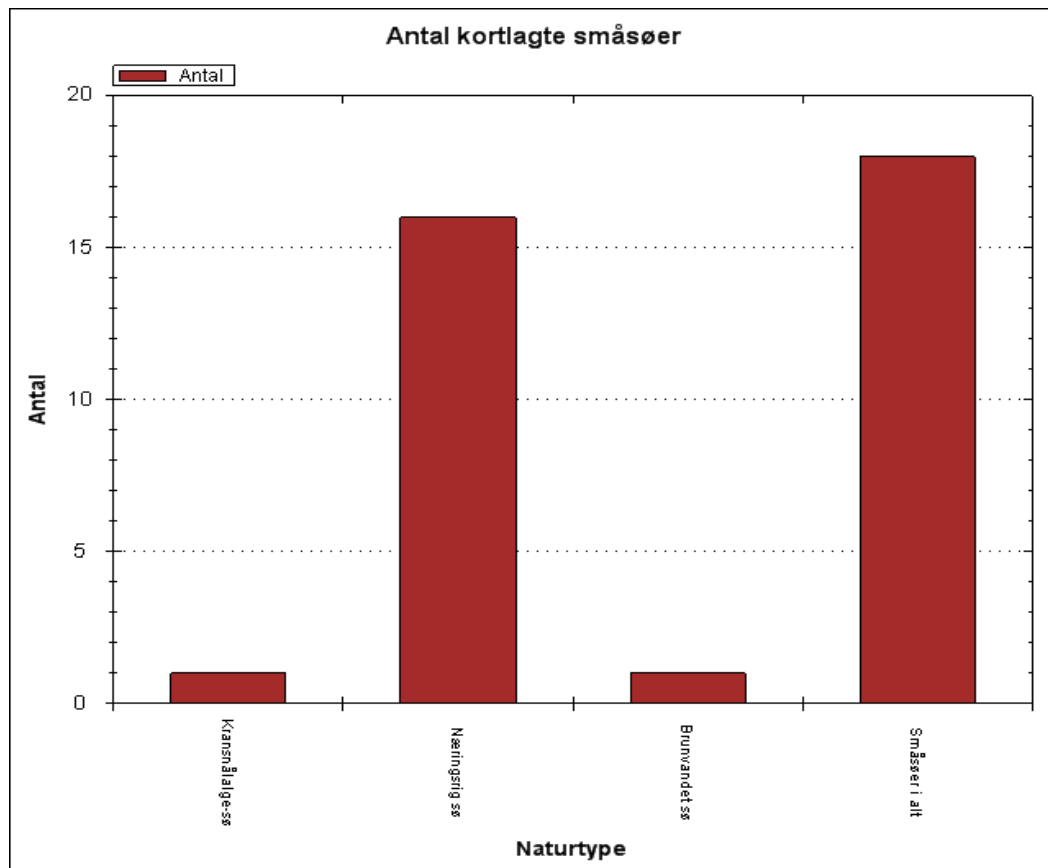
Den altdominerende naturtype er strandeng med mere end 1700 ha kortlagt i dette område. De næste er klithede med ca. 390 ha kortlagt og grå/grøn klit med ca. 260 ha kortlagt. Alle øvrige naturtyper i området fylder kun meget lidt arealmæssigt sammenlignet med de nævnte. I afsnittet "Udvikling i naturtypens areal" findes en nærmere gennemgang af naturtyperne og deres arealudvikling.

### 2.3.2 Områdets sø-natur

Områdets sønatur er registreret forskelligt afhængig af størrelsen. Søer under 5 ha er kortlagt og naturtype-bestemt på baggrund af søernes naturindhold. Disse søer er typisk meget små, og er derfor neden for angivet som antal. For søer over 5 ha er der i vandplanen for området foretaget en registrering af søens naturtype-indhold. Disse søers naturtype-indhold er angivet som areal i ha.

#### Søer under 5 ha

Søer under 5 ha kortlægges i forbindelse med NOVANA-programmets småsø overvågning samt i forbindelse med kortlægning af levesteder for vandhulsarter. I kortlægningen indgår en naturtype-bestemmelse. Kortlægningen er igangsat, men ikke færdiggjort i alle områder. Antallet af småsøer med indhold af sønaturtyper kan derfor være større end det kortlagte antal.



Kortlagte søer under 5 ha – fordelt på sø-naturtyper

Der er kortlagt 18 småsøer under 5 ha i dette område, hvoraf 16 stk tilhører naturtypen *næringsrig sø*, mens der er én *kransålalge-sø* og én *brunvandet sø*.

## Søer over 5 ha

Større søer er ikke kortlagt og natur-tilstandsvurderet i forbindelse med NOVANA-kortlægningen af habitatområdernes naturtyper. I alle større søer er der dog gennem flere overvågningsperioder i forbindelse med det nationale overvågningsprogram, systematisk indsamlet data om søernes miljøtilstand og naturindhold. Det drejer sig om udvikling over tid i sigtdybde, indhold af klorofyl a, total-fosfor og total-kvælstof. Disse data er præsenteret i Vandplanen for området. På baggrund af data er der foretaget en vurdering af miljøtilstand og målopfyldelse for søerne. På baggrund af den registrerede plantevækst i søerne er der endvidere foretaget en identifikation af søernes naturtypeindhold.

I dette område er der kortlagt 10 søer større end 5 ha.

### Nymindestrømmen - 5 søer

Nymindestrømmen er en del af det gamle sydgående afløb fra Ringkøbing Fjord og var indtil 1911 eneste afløb fra Ringkøbing Fjord og dermed også fra Skjern Å. Efter at den nuværende sluse i Hvide Sande blev bygget (indviet i 1931) sandede Nymindestrømmen til som afløb fra Fjorden, og Nymindestrømmen opstod gradvist som den uforurenede alkaliske ferskvandssø der kendes i dag. Vandstrømmen går nu fra syd mod nord med afløb til Ringkøbing Fjord. Dog er søens nordlige bassiner i perioder påvirket af indstrømmende saltvand fra Ringkøbing Fjord. Nymindestrømmen består af 5 bassiner. De to sydligste bassiner tilhører naturtypen næringsrig sø (3150) og de tre øvrige bassiner tilhører naturtypen lagune (1150).

Den seneste vegetationsundersøgelse er foretaget i 1996 i bassinerne Nymindestrømmen 1, 3 og 4. Undersøgelsen viste at der var en artsrig og veludviklet vegetation i både den nordlige (bassin 4 og 1) og den sydlige del (bassin 3) af søkomplekset. I alt blev der registreret forekomst af 17 arter. Den sydlige del er domineret af arter med snæver tilknytning til ferske vandområder. *Rødlig vandaks* (Rødliste-art), *Liden vandaks*, *Spinkel vandaks*, *Smalbladet vandstjerne* og *Blærerod* findes kun i den sydlige del af Nymindestrømmen. Den nordlige del er domineret af ferskvandsarter, der også tåler svag saltpåvirkning, og det er kun her der findes *Hjertebladet vandaks*, *Børstebladet vandaks*, *Brodbladet vandaks*, *Kransnål* og *Rørhinde*.

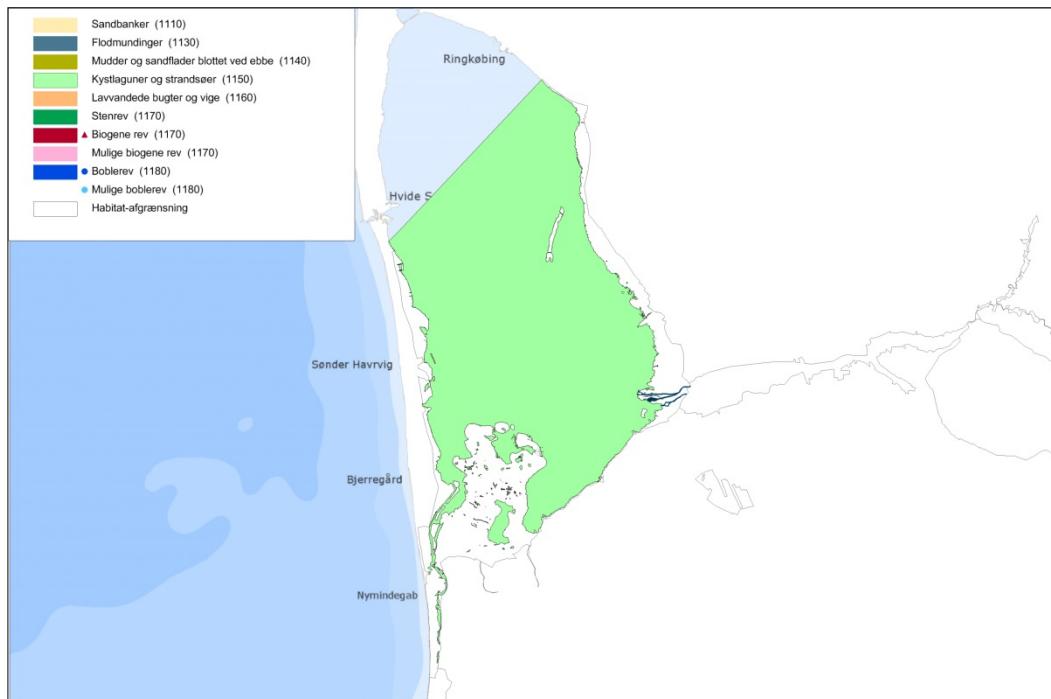
### 5 lavvandede søer på Værnengene og Tipperne

De fire mindre "Sjap søer" (på mellem 5-10 ha) og den noget større sø Værnsande (på omkring 200 ha) ligger på Værnengene og Tipperne. Landskabet er fladt med småsøer og enge, der er gennemskåret af loer, render og grøfter. Tre af de små sjap-søer har hverken til- eller afløb, mens mindre afvandingsgrøfter tilløber Sjap Sø på Værnenge, der har afløb via en grøft til Værn Sande. Værn Sande har mange mindre afvandingsgrøfter som tilløb, og afløb via en grøft til Ringkøbing Fjord. Sjap-søernes vandspejl reduceret til tider som følge af udtørring.



### 2.3.3 Områdets hav-natur

Der er i Danmark otte marine habitatnaturtyper. De omfatter forskellige typer lige fra kystnære flodmundinger, kystlaguner og strandsøer, lavvandede bugter og vige og mudder- og sandflader blottet ved ebbe til naturtyper som stenrev, sandbanker og boblerev, som kan findes både kystnært og på dybere vand. Naturtyperne har en række forskellige karakteristiske arter delvist bestemt af bundforholdene. For naturtyper som rev afhænger områdets biodiversitets endvidere af dybde, salinitet og strømforhold.



Kortlægning af områdets marine naturtyper. Naturtypen flodmunding er ikke vist på kortet

I dette Natura 2000-område er kortlægningen af havnaturen foregået på følgende måde:

Området er endnu ikke faktisk kortlagt. Arealfordelingen baseres på en teoretisk kortlægning fra 2004 opdateret frem til 2011 på baggrund af specifikke projekter. Naturtyperne lavvandede bugter og vige samt kystlaguner og strandsøer kendes gennem kortaflæsning.

Arealet af de kortlagte havnaturtyper er vist her under:

- *Flodmunding* 46 ha
- *Lagune*: 21.742 ha
- 

Naturstyrelsen har justeret i arealet af de marine naturtyper. De kortlagte arealers naturindhold er beskrevet i afsnittet *Forekomst og udvikling af naturtypernes areal i dette Natura 2000-område*.

## **2.4 Områdets arter**

### **2.4.1 Habitatområdets udpegede arter**

De arter, der indgår i habitatområdets udpegningsgrundlag, og hvor Naturstyrelsen og samarbejdspartnere på nuværende tidspunkt har overvåget arternes forekomst inden for området, er kort beskrevet nedenfor. Overvågningsmetoderne er tidligere beskrevet i basisanalysens afsnit om datagrundlag.

#### **Odder**

Odderens udbredelse i Danmark er blevet undersøgt i det nationale overvågningsprogram i 2004 og seneste igen i 2011-2012. Artens samlede bestandsstørrelse i Danmark er ukendt, men det vurderes at den nationale bestand er i fremgang både hvad angår udbredelse og bestandsstørrelse. I Jylland har odderen siden midten af 1980'erne øget sin udbredelse til nu at være vidt udbredt med en god levedygtig bestand. Det vurderes, at den er under indvandring til Fyn, men det er endnu uvist, om der er etableret en egentlig ynglebestand her, eller om det drejer sig om strejfende individer fra den jyske population. På Sjælland blev odderen registreret i 2006, men ikke ved overvågningen i 2011-12, dette vurderes dog ikke at betyde at arten er forsvundet, men nærmere at overvågning af arter med lave bestandstætheder er vanskelig.

Odderen er konstateret ved ekskrementer og/eller spor på 6 overvågningsstationer inden for områdeafgrænsningen. Dette vurderes at være udtryk for at der findes en udbredt forekomst i området.

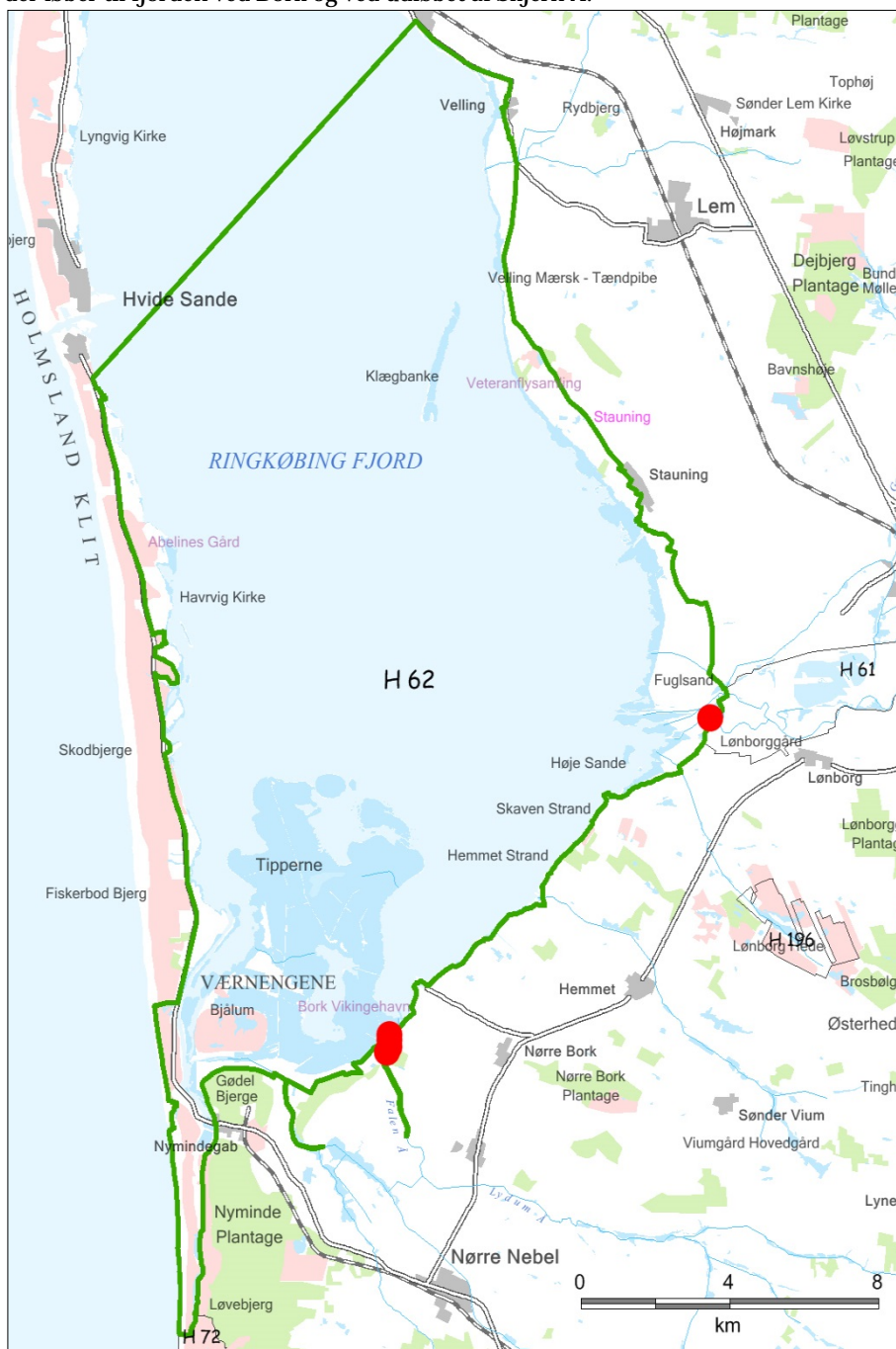


Overvåget forekomst af odder i området

## Vandranke

Vandranke er knyttet til større vandløb, kanaler og søer. Arten har tidligere været angivet fra omkring 25 lokaliteter i Vestjylland fra Nissum Fjord i nord til Ribe i syd indenfor den atlantiske region. I 2008 kendes vandranke fra i alt 13 lokaliteter, som alle ligger i den atlantiske region. I det nationale overvågningsprogram 2004-2011 er udbredelsen af vandranke blevet undersøgt i 2004 og 2008. Udbredelsesområdet for vandranke er beregnet ud fra 10x10 km kvadrater med forekomst af arten. Desuden blev der på hver af de tidligere kendte lokaliteter foretaget en vurdering af artens udbredelse i m<sup>2</sup> ud fra en dækningsgradsanalyse. Resultaterne tyder på en stigende bestandsudbredelse (dog ikke dækningsgrad) indenfor de enkelte lokaliteter.

Arten er fundet to steder inden for områdeafgrænsningen, på et ca. 100 m<sup>2</sup> stort område i Falen Å, der løber til fjorden ved Bork og ved udløbet af Skjern Å.



Overvåget forekomst af vandranke i området

## 2.4.2 Fuglearter

### Fuglebeskyttelsesområde 43 - Ringkøbing Fjord

#### Ynglefugle 2004-2012

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Almindelig ryle	69	45	40	58			32		27
Brushane	61	55	50	11	51	37	33		50
Fjordterne	5	1	13	4	4	4			4
Havterne		11	16						1
Klyde	130	117	62	43	129	63			
Mosehornugle				0				0	
Plettet rørvagtel	1	0	1	1	1	1		1	1
Rørdrum					8				
Rørhøg									
Skestork	6	7	14	17	21	21		0	
Splitterne		0				0			

Ynglefugle på udpegningsgrundlaget. Antal ynglepar optalt ved NOVANA-overvågningen 2004–2012. Årene 2010-12 indgår i det igangværende overvågningsprogram, og der er for denne periode alene medtaget data for de år, hvor den pågældende art er en del af programmet.

De fuglearter, der indgår i fuglebeskyttelsesområdets udpegningsgrundlag, er kort beskrevet nedenfor. Metode er beskrevet tidligere og data fra overvågningen af fuglearterne ses neden for. For mere detaljeret beskrivelse af overvågningsmetode og resultater for de enkelte arter henvises til de [tekniske anvisninger](#) på DCE's hjemmeside

#### Rørdrum

Rørdrum er tæt knyttet til lokaliteter med store vanddækkede rørskovs ved søer, fjorde og brede vandløb. Arten er overvejende standfugl, som kan trække mod sydvest i forbindelse med strenge vintre. Forekomsten af rørdrum overvåges i det nationale overvågningsprogram senest i 2008, hvor bestanden blev opgjort til ca. 300 ynglepar. I begyndelsen af 1970'erne yngede der 10-20 par i Danmark, bestanden har siden da været inde i en meget positiv udvikling, og ynglebestanden er frem til i dag mangedoblet, ligesom artens udbredelse er øget, og rørdrum findes nu ynglende over hele Danmark, med Vejlerne i Nordjylland som kernelokalitet for arten.

Under overvågningen i 2008 blev der hørt 8 terretoriehævdende (paukende) fugle overvejende i den østlige del af området nær udløbet af Skjern Å og på Værnengene. Med de store rørskovsbevoksninger der findes rundt om Ringkøbing Fjord og ved Værnsande vurderes der ikke at være trusler for arten i dette Natura-2000 område.

#### Skestork

Skestork er en sjælden men regelmæssig ynglefugl i Danmark, som helt overvejende findes i kolonier på rovdrysfrie mindre øer. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu delvist på baggrund af data fra DOFbasen som kvalitetssikres af DCE og efterfølgende anvendes i Naturstyrelsens overvågning af arten. Skestork er senest overvåget i 2011. Bestanden af ynglende skestork har i Danmark været stigende igennem en længere årrække. Både bestandens størrelse og antallet af ynglelokaliteter har været stigende. Der blev således registreret 102 ynglepar på 5 lokaliteter i 2011. De tre største ynglekolonier findes dog stadig i Limfjorden, Ringkøbing Fjord og på Langli i Ho Bugt. På de fleste lokaliteter foretages overvågningen af Naturstyrelsen, da der er

adgangsforbud på de fleste ynglelokaliteter.

Inden for området yngler skestork, med undtagelse af 2010-2012, hvor der var ræv på øen, årligt på øen Høje Sande ved udløbet af Skjern Å. I 2011 ynglede 15 par på Djævløen (ligger umiddelbart uden for N2000 området). Ynglebestanden er meget sårbar over for forstyrrelse/prædation fra ræve og andre rovdyr, men der ses i øvrigt ikke at være trusler for arten i området.

### **Rørhøg**

Rørhøg yngler primært i vådområder med veludviklede rørskove og fouragerer desuden over dyrkede marker, enge og græsarealer. Arten er trækfugl og den danske bestand overvintrer formentligt i Sydvesteuropa og i Vestafrika. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten på nu baggrund af kvalitetssikrede data fra DOFbasen. Arten er sidst overvåget i 2008. Rørhøg er mest almindeligt forekommende i den sydlige del af landet og mere talrig på Øerne end i Jylland. Den samlede danske ynglebestand er anslået til ca. 650 par. Der er næppe større trusler med rørhøg herhjemme, og artens bestandsudvikling og udbredelse synes at være stabil siden slutningen af 1980'erne.

Arten overvåges i overvågningsprogrammet – NOVANA 2011-15 for første gang. Det vil derfor ved programmets afslutning være muligt at give et landsdækkende billede af artens forekomst. På baggrund af områdets vidt udbredte rørskovsområder vurderes der at være gode ynglelokaliteter og ingen trusler for arten i området.

### **Plettet rørvagtel**

Plettet rørvagtel yngler i ferske sumpområder, hvor vanddybden ikke overstiger 30 cm. Arten synes at foretrække vandområdernes starzone, men er også registreret i ukultiverede engområder i ådale med tidvise oversvømmelser. Arten er trækfugl, der overvintrer i Afrika og til dels i Indien. I forbindelse med det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOFbasen. Arten er seneste overvåget i 2011. Antallet af ynglepar af plettet rørvagtel har i overvågningsperioden haft en fluktuerende ynglebestand. Samme fluktuerende tendens gør sig også gældende i et længere perspektiv i perioden 1980-2011.

Plettet rørvagtel er en tilfældig gæst i dette Natura-2000 område, og arten er i overvågningsperioden som oftest kun hørt på de enkelte lokaliteter i ganske korte perioder. Der ses ikke at være trusler for arten i dette N2000 område.

### **Klyde**

Klyden yngler hovedsageligt i kolonier primært langs lavvandede fjordkyster og i salt eller brakke kystlaguner, hvor der findes slikvader og åbne enge med kort vegetation. Rederne placeres ofte på småøer, der er i sikkerhed for ræve og andre rovdyr. Arten er trækfugl, der overvintrer i Sydvesteuropa og i Vestafrika. I forbindelse med det nationale overvågningsprogram overvåges arten én gang i perioden - senest i 2009. Klyden blev totalfredet i Danmark i 1922. Herefter har bestanden været i fremgang i gennem en lang årrække. Bestanden blev i 2009 opgjort til ca. 2.350 ynglepar, og arten er udbredt over hele landet med undtagelse af Bornholm. Det vurderes, at arten gennem den seneste årrække formentlig er i tilbagegang efter en lang årrække med fremgang.

Hovedparten af områdets ynglepar findes på Tipperne. Arten ynglede her tidligere med en del par, men antallet er faldende gennem overvågningsperioden. Uden for Tipperreservatet er der en lille koloni i Skjern Enge samt spredte ynglepar på de nordlige Værnenge og de seneste år har der etableret sig en koloni på en ø i de sydvestlige Værnenge. Ynglebestanden er sårbar over for forstyrrelse/prædation fra ræve og andre rovdyr, men der ses i øvrigt ikke at være trusler for arten i området.

## Almindelig ryle

Almindelig ryle er som ynglefugl i Danmark repræsenteret af den underart, der ofte kaldes engryle. Arten yngler på kortgræssede strandenge. Tidligere ynglede den også på ferske enge. Som andre almindelige rylere overvintrer også engrylen i Vesteuropa. Arten var tidligere en almindelig ynglefugl over hele landet med undtagelse af Bornholm. Den har gennem en længere årrække været i tilbagegang og forekommer nu blot på enkelte store strandengsområder i Vestdanmark og med meget små isolerede forekomster andre steder. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu hvert 2. år - senest i 2012, hvor den samlede danske ynglebestand blev opgjort til ca. 135 ynglepar. "Engryle" har både på kort sigt i perioden 2004-2011 og på længere sigt i perioden 1980-2011 været i tilbagegang. Arten findes i dag primært på nogle få lokaliteter i Nord- og Vestjylland. De største trusler mod engrylen er tab af ynglehabitat pga. dens krav til vegetationshøjde, hydrologi og fred mod forstyrrelser og prædatorer.

I dette område findes arten kun på Tipperne og Værnengene, der er et af de mest betydende områder for ynglende engryle i landet. Med samlet 32 ynglepar i 2010 og 27 par i 2012 holder arten fortsat stand, men yderligere tilbagegang er kritisk. Bortset fra prædation fra rovdyr ses der ikke at være lokale trusler for arten i området.

## Brushane

Brushanen yngler på forholdsvis kortgræssede ferske enge og strandenge. Arten er trækfugl og overvintrer i Sydeuropa og Vestafrika. I forbindelse med det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu hvert 2. år - senest i 2012, der i modsætning til tidligere år faktisk var et usædvanligt godt yngleår på grund af rigeligt nedbør på de jyske ynglelokaliteter. Tidligere var brushanen almindelig og udbredt i hele landet med undtagelse af Bornholm. Arten er imidlertid gået meget tilbage i løbet af 1900-tallet, og forekommer i dag kun i et mindre antal på de ferske dele på strandengsområder, hovedsageligt i Vest- og Nordjylland, hvor Tipperne i Ringkøbing Fjord i dag er kernelokaliteten for arten. Antallet af ynglepar af brushane har både på kort sigt 2004-2011 og på lang sigt 1980-2011 været hastigt aftagende, og er faldet med 90-95 % over de seneste 30 år. De største trusler mod brushane er tab af ynglehabitat pga. dens store krav til vegetationshøjde, hydrologi og fred mod forstyrrelser og prædatorer.

I dette område findes arten kun på Tipperne og Værnengene, der er det mest betydende område for ynglende brushane i landet. Med samlet 33 ynglehunner i 2010 og 50 ynglehunner i 2012 holder arten fortsat stand, selv om bestanden svinger en del mellem de enkelte år. Bortset fra prædation fra rovdyr ses der ikke at være lokale trusler for arten i området.

## Splitterne

Splitterne yngler i Danmark i ofte meget store kolonier på små ubeboede øer og holme med sparsom vegetation, som regel i tilknytning til hættemågekolonier. Arten er trækfugl, som overvintrer langs Afrikas vestkyst. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hvert 3. år - senest i 2012. Den samlede danske bestand blev på baggrund af overvågningen i 2009 optalt til ca. 5.540 ynglepar, og det vurderes, at bestanden har været stabil med tendens til fremgang siden 1980. Splitteren har altid forekommet i nogle få kolonier spredt over hele landet på nær Bornholm. Størstedelen af fuglene har været koncentreret i 2-3 meget store kolonier. Arten er forsvundet fra de tidligere talstærke kolonier i Nissum- og Ringkøbing Fjorde, men udviklingen synes ret stabil i de øvrige dele af landet. Største trussel for den danske ynglebestand vurderes at være prædation især fra ræve samt menneskelig forstyrrelse.

Arten ynglede indtil 2003 talrigt på Klægbanken (1200 par). I 2004 var der 400 par på Djævløen umiddelbart uden for Natura-2000 området, men ellers er der ikke kendskab til lokale

ynnglepladser. Prædation på ynnglepladsen vurderes at være den afgørende faktor for artens ynglesucces i såvel dette som andre Natura-2000 områder.

### **Fjordterne**

Fjordterne yngler i kolonier på øer og holme eller langs kysten og ved søer ofte i selskab med havterne eller hættemåger. Arten er trækfugl, der overvintrer langs Vestafrikas kyster. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten hvert 3. år - senest i 2012. Den danske bestand af fjordterne har efter 1980 samlet set været i tilbagegang, og de ca. 420 ynnglepar der blev registreret ved optælling i 2006 ligger langt under det tidligere niveau på næsten 1.500 par i slutfirserne. Fjordterne er udbredt langs de danske kyster og ved større søer undtagen på Bornholm, men udbredelsen har samlet set været i tilbagegang siden 1980. Største trussel for den danske ynnglebestand vurderes at være prædation/forstyrrelse på ynnglepladserne især fra ræve.

Arten har altid været en meget fåtallig ynnglefugl i dette område. I 2006 ynglede 13 par på Heides Pold i Nymindestrømmen, men ellers har der kun været ret få par i området. Senest optalte er 4 par i Skjern Enge i 2012. Bortset fra prædation ses der ikke at være lokale trusler for arten i området.

### **Havterne**

Havterne yngler i Danmark overvejende på små ubeboede øer og holme med sparsom vegetation ved sikrede kyster og aldrig inde i landet. Arten er trækfugl, som overvintrer i åbentvandsbæltet omkring Antarktis. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten hvert 3. år – senest i 2012. Havternen er Danmarks almindeligst ynglende terneart og forekommer i kolonier spredt langs de danske kyster undtagen på Bornholm. Den danske bestand af havterne har i perioden efter 1980 været i tilbagegang og ved tællingen i 2006 lå bestandsestimatet på lidt under 4500 ynnglepar, hvilket er langt under estimatet fra slutningen af 1990'erne. Samlet set er udbredelse skrumpet ind og arten er stort set forsvundet fra sine ynnglepladser i de vestjyske fjorde. Største trussel for den danske ynnglebestand vurderes at være prædation/forstyrrelse på ynnglepladserne især fra ræve.

Arten ynglede tidligere med op til 90 par på Tipperne, men her er den inden for overvågningsperioden næsten forsvundet. Der var således kun et enkelt par tilbage under seneste overvågning i 2012 - fortsat på Tipperne. Bortset fra prædation ses der ikke at være lokale trusler for arten i området.

### **Mosehornugle**

Mosehornugle yngler i Danmark på udyrkede arealer som strandenge, ådale og andre græsarealer. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu hvert 2. år – senest i 2011. Den har tidligere været almindelig, men er efter 1950 gået kraftig tilbage og forekommer nu lokalt og spredt over landet med de fleste ynnglepar i Vadehavsområdet. Mosehornuglen har en fluktuerende forekomst i Danmark, hvilket også afspejles i resultaterne fra gennemførelse af overvågningsprogrammet. Der blev således registreret 3, 0, 13 og 5 ynnglepar hhv. i 2005, 2007, 2009 og 2011. Det vurderes, at bestanden af ynglende mosehornugler på trods af den fluktuerende forekomst overordnet set har været stabil igennem perioden 2004-2011, hvilket også gør sig gældende på lidt længere sigt i perioden 1980-2011.

Arten ynglede førhen med enkelte par på Tipperne, men der er ikke kendskab til yngleforsøg fra mosehornugle i området i seneste overvågningsperiode. Der ses ikke at være lokale trusler for arten i området og den manglende forekomst vurderes at være sammenfaldende med en generel tilbagegang for arten i hele landet.



## Fuglebeskyttelsesområde 43 - Ringkøbing Fjord

**Trækfugle 1992-2009**

	1992 - 1997	1998 - 2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Knopsvane	1237	1520	1520	1511	1766	1804	1896	2430
Pibesvane	1091	704	290	508	500	200	372	250
Sangsvane	549	160	1040	2251	2000	1396	1123	701
Kortnæbbet gås	6200	7020	8500	6082	8380	7055	5500	12477
Grågås	5091	1955	3605	2556	3109	2090	3436	3909
Bramgås	2390	5839	7739	15000	10000	30000	12200	15971
Mørkbuget knortegås	2024	1321	932	780	711	873	895	572
Gravand	1319	1319	723	628	544	554	874	943
Pibeand	30000	7969	10819	12632	20974	9401	7956	8535
Krikand	6883	13564	6131	6657	5902	5795	5951	6973
Spidsand	2939	2886	1474	731	1224	1434	1125	943
Skeand	703	156	374	506	538	295	634	488
Hvinand	1187	1540	1150	1035	1950	909	1310	648
Stor skallesluger	1260	194	219	89	114	80	134	59
Havørn			4	3	4	1	3	6
Blå kærhøg			28	14	33	13	16	14
Fiskeørn			2	3	1	3	4	5
Vandrefalk			3	4	6	4	5	4
Blishøne	6756	1170	3700	4419	5410	4200	3078	5486
Klyde	1028	1467	980	839	687	467	2130	1622
Pomeransfugl			7	46	25	58	28	73
Hjejle	5398	10461	9323	8657	4200	10000	5800	11470
Almindelig ryle	12172	13220	6300	7147	5722	5890	5005	7822
Lille kobbersneppe	969	1921	1490	1094	3352	2066	1900	2180

Trækfugle på udpegningsgrundlaget. Trækfuglearterne er optalt ved NOVANA overvågningen og medtager årlige data i perioden 2004- 2009.

**Knopsvane**

Knopsvane yngler i store dele af Europa. Den optræder som trækfugl i Danmark primært i lavvandede fjorde og vige med udbredt undervandsvegetation. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten af DCE i forbindelse med landsdækkede optællinger i de danske farvande i 2004 og 2008, og derudover i 2006 i forbindelse med optælling af fældefugle. De overvintrende knopsvaner er fordelt overalt langs Danmarks beskyttede kystområder og i mange søer. Antallet af overvintrende knopsvaner har i overvågningsperioden 2004-2011 været aftagende, men set over hele perioden fra 1980 vurderes bestanden nærmest som stabil. Bestanden i Danmark blev ved midvinter i 2008 opgjort til ca. 55.000 individer. Fældende svaner i sensommeren ses overvejende i de samme områder, men er dog koncentreret på færre lokaliteter. Arten er følsom overfor øget menneskelige aktiviteter på deres fældelokaliteter, hvilket kan påvirke bestanden negativt. Arten kan ses mange steder i området og med de største tal om efteråret og vinteren, hvis der ikke er isdække. Der er en nogenlunde stabil forekomst i området. Der ses ikke at være lokale trusler for arten.

## Pibesvane

Pibesvane trækker på vej fra den arktiske tundra til overvintringspladserne især i Holland gennem Danmark. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af DCE gennem årlige landsdækkende optællinger i midten af januar samt optællinger hvert 2. år i november. I forbindelse med streng kulde som i 2010 og 2011 trækker pibesvanerne længere mod syd. Tidligere blev arten især truffet i de jyske lavvandede fjorde, hvor de fouragerede på undervandsvegetationen. Fra midten af 1990'erne er de største antal pibesvaner dog registreret på agerland. Antallet af pibesvaner i både januar og november har fluktueret igennem overvågningsperioden, men har generelt været lavere end i perioden 1992-1993. Bestanden i Danmark blev i november 2011 opgjort til ca. 3.800 individer. Arten har været i tilbagegang i hele Nordvesteuropa siden 1995, og den største trussel mod arten i gennemtræksområder og vinterkvarter er formentlig adgang til gode fødesøgningsområder.

Den maksimale forekomst af pibesvane i dette Natura-2000 område er aftaget i perioden 2004-2009 sammenlignet med tidligere. De største antal ses på Tipperne og Værnengene i det sene efterår. Der ses ikke at være trusler for arten i dette Natura-2000 område og tilbagegangen vurderes at være sammenfaldende med artens tilbagegang på landsplan.

## Sangsvane

Sangsvane yngler i det nordlige Europa og videre i det nordlige Rusland. Fuglene overvintrer i Nordvesteuropa med tyngdepunkt i Danmark. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af DCE gennem årlige landsdækkende optællinger i midten af januar. Sangsvanen optræder som træk- og vintergæst i områder med gode fødemuligheder, men arten ses efterhånden i større grad på marker. Bestanden har været stigende i antal i perioden 1992 til 2004 og har derefter varieret med faldende tendens. Specielt i 2011, som var den anden hårde vinter i træk var antallet af overvintrende sangsvaner lavt med ca. 23.000 individer mod ca. 36.000 i gennemsnit for perioden 2004-2010. Arten har været i fremgang i Nordvesteuropa.

Sangsvane er en stabil-stigende træk- og vintergæst i dette Natura-2000 område. Fuglene ses både i fjorden og på dyrkede arealer i fjordens omgivelser. Der ses ikke at være trusler for arten i dette Natura-2000 område.

## Kortnæbbet Gås

Kortnæbbet gås yngler på Svalbard og overvintrer i Nordvesteuropa bl.a. Danmark, hvor den ofte ses fouragerende på marker og enge, overvejende i Vest- og Nordjylland. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram af DCE – senest i 2011. Antallet af kortnæbbet gås optælles ved midvintertællinger i januar og fra 2004 også om foråret i marts. Arten, har både på kort sigt i overvågningsperioden fra 2004-2011 og på lidt længere sigt fra 1980, udvidet sit udbredelsesområde fra den jyske vestkyst til nu også at omfatte lokaliteter længere inde i landet og enkelte lokaliteter i Østdanmark. Antallet af denne gåseart i Danmark har siden 1990'erne været stigende, dog ikke helt så markant som stigningen i den samlede nordvesteuropæiske bestand, der næsten er fordoblet siden midten af 1990'erne. I 2011 blev bestanden i Danmark opgjort til ca. 22.500 individer i januar og ca. 43.000 individer i marts.

Arten er en meget talrig træk- og vintergæst i dette N2000 område i perioden fra september til april. Kun i strenge vintre forlader den helt området. Forekomsten er stabil, og der ses ikke at være trusler for arten i dette Natura-2000 område.

## Grågås

Grågås er en udbredt ynglefugl i Danmark. Den danske ynglebestand suppleres af trækfugle fra Norge der trækker gennem Jylland og fugle fra Sverige der trækker igennem Østdanmark. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten årligt af DCE ved midvintertællinger i januar og supplerende tælling i september, hvor arten antalmæssigt har den største forekomst i Danmark. Antallet af grågås i perioden 2004-2011 har været stigende frem til 2009 og derefter aftagende de følgende to år sandsynligvis på grund af de to strenge vintre med øget dødelighed blandt grågæssene, dette afspejles også i september tællingerne, hvor antallet efter en lang årrække med stigende antal faldt fra 2010 til 2011. Den danske bestand blev i 2011 opgjort til ca. 61.000 individer i januar og 120.000 individer i september. Grågås har efter en længere årrække med stabile bestande i 1980'erne siden 1990'erne været markant stigende, hvilket også er tilfældet for den samlede nordvesteuropæiske bestand.

Arten er en talrig trækgæst i dette Natura-2000 område i det tidlige efterår og det tidlige forår. Forekomsten er nogenlunde stabil, og der ses ikke at være trusler for arten.

## Bramgås

De bramgæs der kommer til Danmark i træktiden kommer primært fra ynglepladserne i Sibirien. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram årligt af DCE ved midvintertællinger i januar suppleret med en forårstælling i marts, hvor arten antalmæssigt har den største forekomst i landet. Vurderet på baggrund af tællingerne i marts har bestanden af bramgås været stærkt stigende frem til 2008 med ca. 77.000 bramgæs i landet. Herefter har bestanden været stabil med undtagelse af 2010, hvor den hårde vinter betød et noget lavere antal. Betydning af de hårde vintre i 2010 og 2011 afspejles også af en nedgang ved tællingerne i januar. Den meget markante fremgang i den danske bestand følger nøje udviklingen i hele den nordvesteuropæiske bestand.

Arten har været i markant fremgang i perioden 2004-2009 og er en meget talrig trækgæst i dette Natura-2000 område, talrigest i perioden fra oktober-november og igen i marts-april. Kun i strenge vintre forlader den helt området. Forekomsten er stigende, og der ses ikke at være trusler for arten i området.

## Mørkbuget knortegås

Mørkbuget knortegås yngler i Sibirien og træffes i Danmark som træk- og vintergæst i kystnære, lavvandede områder med undervandsvegetation og på strandenge. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten årligt af DCE ved midvintertællinger i januar suppleret med en forårstælling i maj, hvor arten antalmæssigt oftest har den største forekomst i landet. Mørkbuget knortegås er langt overvejende udbredt i landets sydlige dele med enkelte spredte forekomster i Kattegat. Antallet af mørkbuget knortegæs ved januærtællingerne i perioden 2004-2011 varierede meget med de laveste tal i kolde vintre. Ved majtællingerne i samme periode har antallet af gæs været varierende, men dog stabile eller måske stigende med ca. 20.000 individer i maj 2011. På lidt længere sigt i perioden 1984-2011 har trækbestanden i Danmark dog nærmest været faldende.

Arten er en almindelig trækgæst i dette Natura-2000 område om foråret. De største antal ses som regel når fuglene fouragerer på vandplanter på Tippergrund på nordsiden af Tipperhalvøen i april-maj. Forekomsten er jævnt faldende, selv om der ikke ses at være trusler for arten i dette Natura-2000 område.

## Gravand

Gravand er en almindelig og udbredt ynglefugl i store dele af landet. Som trækfugl fra vores nabolande ses den i et internationalt betydende antal i den vigtigste danske rastelokalitet Vadehavet, men også langs Jyllands Kattegatkyst og i Limfjorden træffes arten talrigt. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hver 3. år af DCE ved midvintertællinger i januar. I overvågningsperioden 2004-2011 er arten senest overvåget i 2008, hvor den samlede danske bestand blev anslået til ca. 32.000 overvintrende gravænder. På kort sigt i overvågningsperioden har bestanden været på et stabilt niveau. I Vadehavet har bestanden på længere sigt siden 1980 været stigende.

Arten er en almindelig trækgæst i dette Natura-2000 område. De største antal ses på Tipperne og Værnengene om sommeren umiddelbart efter ynglesæsonen og under det tidlige forårstræk i årets første måneder. Forekomsten er nogenlunde stabil og der ses ikke at være trusler for arten i dette Natura-2000 område.

## Pibeand

Pibeand er en almindelig og vidt udbredt trækgæs i Danmark. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten hvert år af DCE ved efterårstællinger i oktober. Ved optællingen i 2010 havde arten sin største forekomst i Vadehavet, Ringkøbing Fjord og Sydsjælland, hvor Vadehavet huser ca. halvdelen af den samlede danske bestand. På kort sigt i perioden 2004-2010 har bestanden overordnet set haft en stabil udvikling, og bestanden har på lidt længere sigt siden 1980'erne været stigende. I 2010 blev bestanden optalt til ca. 170.000 rastende fugle, hvilket var lidt højere end gennemsnittet for overvågningsperioden 2004-2010. På kort sigt i perioden 2004-2010 har bestanden overordnet set haft en stabil udvikling og bestanden har på lidt længere sigt siden 1980'erne været stigende.

Arten ses talrigest i områder af fjorden ved Tipperne eller ved Klægbanken om efteråret i september-november. Forekomsten svinger en del mellem de enkelte år og er således faldet siden den første overvågningsperiode 1992-1997, men er til gengæld steget ift. den følgende overvågningsperiode 1998-2003. Stigningen vurderes at skyldes en større udbredelse af undervandsvegetationen, og dermed et forøget fødegrundlag for de planteædende fuglearter i Ringkøbing Fjord som en følge af etablering af mere stabile saltforhold. Der ses i øjeblikket ikke at være umiddelbare trusler for arten i området.

## Krikand

Krikand er udbredt fra Europa til det nordlige og centrale Asien. I Danmark er den en fåtallig ynglefugl, men er samtidig en er en talrig og udbredt trækgæst. I det nationale overvågningsprogram overvåges hvert år af DCE ved efterårstællinger i oktober. Store forekomster ses især ved fjorde og lavvandede kyster med tilstødende store arealer af enge og sumpe. De vigtigste danske områder for krikand er de vest- og nordjyske fjorde og lagunesøer, Ulvshale-Nyord og Sydsjælland. I perioden 2004-2010 indikerer optællingerne et stabilt niveau, det samme gør sig gældende på længere sigt, hvor optællinger siden 1980'erne i de vigtigste områder for arten ligeledes viser en stabil forekomst. Bestanden i Danmark blev i oktober 2010 opgjort til ca. 68.000 individer.

Arten er en talrig og de seneste år også en nogenlunde stabil trækgæst i dette Natura-2000 område, selv om antallet er faldet en del siden sidste overvågningsperiode 1998-2003. De største antal ses ved Tipperne i efterårsmånederne. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

## Spidsand

Spidsand er en sjælden ynglefugl i Danmark og Centraleuropa og mere almindelig i Nordeuropa. Arten er lokalt en almindelig trækgæst i Danmark, da den træffes i større antal på ganske få

lokaliteter og kun i mindre antal blandt andre svømmeænder på de fleste andre lokaliteter. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hvert år af DCE ved efterårstællinger i oktober i de for arten vigtigste områder. Vadehavet er artens vigtigste rasteplass, mens områder som Ringkøbing Fjord, Agger Tange, Ulvshale-Nyord og lokaliteter i Sydsjælland ligeledes huser store forekomster i træktiden. Overvågningen indikerer at trækbestanden på kort sigt i overvågningsperioden 2004-2010 har været nogenlunde stabil, og at forekomsten på lidt længere sigt fra 1980'erne og frem har været stigende.

Arten er en talrig trækgæst i dette Natura-2000 område, men antallet er faldende ift. tidligere overvågningsperioder. De største tal ses på Tipperne eller på Værnengene i det tidlige forår. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Skeand**

Skeand er en fåtallig ynglefugl i Danmark, men forekommer over det meste af Europa. Arten er flere steder i Danmark en almindelig trækgæst. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hvert år af DCE ved efterårstællinger i oktober i de for arten vigtigste områder. Den findes i træktiden i større antal på nogle få egnede lokaliteter, hvor Maribosøerne og Ulvshale-Nyord er de to vigtigste danske rastelokaliteter for arten. I Jylland er Vejlerne og Magrethekog de vigtigste rastelokaliteter. Den danske rastebestand af skeand viser på lidt længere sigt i perioden 1980-2010 og på kort sigt i overvågningsperioden 2004-2010 en stabil forekomst. Bestanden i Danmark blev i oktober 2010 opgjort til ca. 7.200 individer. Arten har i løbet af perioden 1960-2010 udvist en forskydning mod øst pga. tilbagegang i bundvegetationens udbredelse i Jylland og habitatrestaureringer i Østdanmark.

Arten er en antalsmæssig forholdsvis stabil trækgæst i dette N2000 område om vinteren, selv om antallet fluktuerer en del mellem de enkelte år. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Hvinand**

Hvinand yngler i større og mindre søer i Skandinavien og Østeuropa østover. I Danmark yngler arten fåtalligt, mens arten overvintrer almindeligt i de fleste danske farvande. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten af DCE – senest i 2008 suppleret med optælling af fældende fugle i 2006. Hvinand var ved overvågningen vidt udbredt i fjorde, vige og andre beskyttede vandområder. Specielt i Limfjorden, Roskilde Fjord og det Sydfynske Øhav blev der registreret mange overvintrende hvinænder. Bestanden af overvintrende hvinænder gik frem til begyndelsen af 1990'erne. Herefter har bestanden holdt sig stabil med ca. 65.000 individer i 2008. Bestanden af fældende hvinænder er på lang sigt siden slutningen af 1980'erne også gået noget frem.

Arten er en antalsmæssig forholdsvis stabil trækgæst i dette N2000 område om efteråret, selv om antallet fluktuerer en del mellem de enkelte år. De største tal ses på Tipperne eller på Skjern Enge. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Stor skallesluger**

Stor skallesluger yngler i større søer, floder og langs kysten i Nordeuropa til Alperne og østover. Arten er en fåtallig sydøstdansk ynglefugl, men almindelig som vintergæst især i fersk- og brakvandsområder over hele landet. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten ved midvintertællinger af DCE – senest i 2008. Antallet af overvintrende store skalleslugere i danske vandområder fluktuerer en del, og det vurderes at vinterens hårdhed kan have en betydning for artens forekomst da arten overvintrer længere mod nord og øst i milde vintre. Det vurderes, at antallet af overvintrende store skalleslugere siden slutningen af 1980'erne har været nogenlunde konstant, men at arten er gået tilbage siden 1970. Bestanden blev i midvinter 2008 opgjort til ca. 14.000 individer.

I forhold til tidligere er arten blevet mere fåtallig og antalsmæssigt ustabil som vintergæst også i dette N2000 område. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Havørn**

Havørn har været inde i en positiv bestandsudvikling som ynglefugl i Danmark. Denne udvikling har også haft indflydelse på antallet af overvintrende havørne og ud over fuglene i den danske ynglebestand overvintrer fugle fra nabolandene også i Danmark. De optræder især i fjorde, ved større søer og ved lavvandede kyster og sunde, hvor der opholder sig større mængder af overvintrende gæs og svømmefugle. I det nationale overvågningsprogram overvåges havørn som trækfugle af DCE – senest i 2009. Havørn er som træk/overvintringsgæst medtaget på i alt 23 fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag fordelt over hele landet. Flest overvintrende fugle træffes dog på det sydlige Sjælland og på Lolland.

Arten er en antalsmæssig forholdsvis stabil træk- og vintergæst i området og den ses oftest på Tipperne, på Klægbanken eller på Skjern Enge. Der vurderes at være et tilstrækkeligt fødegrundlag i form af fugle og fisk for arten i området.

### **Blå kærhøg**

Blå kærhøg er en ret almindelig trækfugl i Danmark i marts-maj og igen i august-november. Desuden er arten en fåtallig, men ret udbredt vintergæst, der optræder i det meste af landet. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af blå kærhøg som trækfugl af DCE – senest i 2009. Arten er medtaget på 5 fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag alle i Jylland, hvor arten i overvågningsperioden 2004-2009 har været mest talrig i Ringkøbing Fjord-området.

Arten er en antalsmæssig forholdsvis stabil træk- og vintergæst i området og de største antal ses på Tipperne evt. i forbindelse med fælles overnatninger.

### **Fiskeørn**

Fiskeørn er i Danmark en regelmæssig trækfugl for- og efterår på vej til og fra ynglepladserne og vinterkvarteret i Afrika. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af fiskeørn som trækfugl af DCE – senest i 2009. Flest trækkende fiskeørne ses fra midten af april til starten af maj og igen på vej retur til Afrika fra midten af august til starten af september, men arten kan træffes i mindre antal i store dele af året med undtagelse af vintermånederne. Arten er medtaget på 8 fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag. Fiskeørne lever udelukkende af fisk, og områderne er alle karakteriseret ved at store vandforekomster især søer og mere eller mindre brakvandede fjordområder.

Arten er en antalsmæssig hyppig trækgæst i området både forår og efterår og arten ses mange forskellige steder. Der vurderes at være et tilstrækkeligt fødegrundlag i form af fisk i området.

### **Vandrefalk**

Vandrefalk er en af verdens mest udbredte fuglearter. Den forekommer i forskellige racer på alle kontinenter. Vandrefalken optræder som fåtallig men stadig mere almindelig træk- og vintergæst herhjemme. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af vandrefalk som trækfugl af DCE – senest i 2009. Arten er medtaget på 10 fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag i de fleste landsdele. Antallet af overvintrende vandrefalke i Danmark har været stigende gennem den seneste årrække. De opholder sig især på kystnære lokaliteter med store forekomster af byttedyr i form af overvintrende vandfugle. Vadehavet, er med 10-20 overvintrende falke årligt, det vigtigste område for arten.

Arten er en antalsmæssig stabil trækgæst i området og den ses oftest på Tipperne eller Værnengene om efteråret og i mindre omfang igen om foråret. Der vurderes at være et tilstrækkeligt fødegrundlag i form af fugle for arten i området.

### **Blishøne**

Blishøne er en almindelig dansk og europæisk ynglefugl. Arten er desuden en talrig vintergæst fra Østersøområdet. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram ved midvintertællinger af DCE – senest i 2008, suppleret med optælling af fældende fugle i 2006. Ved midvintertællingen i 2004 blev der registreret ca. 211.000 blishøns, hvilket er det højeste antal, der endnu er registreret ved en midvintertælling i Danmark. Den største koncentration registreres øst for Storebælt i de sydsjællandske fjorde. Artens forekomst i landet er stærkt påvirket af vinterens hårdhed, da blishøns i mindre grad end andre vandfugle trækker sydpå, hvis vandområderne dækkes af is. I sådanne år dør mange blishøns, men bestanden er sædvanligvis efter få år igen på et tilsvarende niveau. På kort sigt i overvågningsperioden 2004-2011 har bestanden været stabil. På længere sigt siden 1980'erne har bestanden fluktueret meget, men overordnet set har den også i denne periode været stabil.

Arten er en talrig og antalsmæssig stabil træk- og vintergæst i dette Natura-2000 område med de største tal i september-oktober. Fuglene kan ses mange steder i området. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Klyde**

Klyde yngler spredt over store dele af Europa, og som trækfugl træffes klyden almindeligt på kystlokaliteter over det meste af landet. Overvågning af klyde som trækfugl foretages i det nationale overvågningsprogram af DCE. Arten optælles hvert 2. år ved optællinger i august måned på de danske fældepladser, som bl.a. omfatter Vadehavet, Læsø og Saltbækvig. Langt den største del af de fældende klyder træffes netop i Vadehavet. I overvågningsperioden 2004-2011 var antallet af fældende klyder i Danmark noget svingende. Bestanden lå stabilt på ca. 7.500 individer fra 2007 til 2009 med et fald i 2011 til ca. 4.600 individer, hvilket muligvis kan skyldes, at et stort antal fugle døde på grund af den hårde vinter. På det foreliggende grundlag er det endnu ikke muligt at vurdere udviklingen i antallet af rastende klyder i Danmark.

Arten er en antalsmæssig stabil og talrig trækgæst umiddelbart efter ynglesæsonen i juli-september og med de største tal på Tipperne. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

### **Pomeransfugl**

Pomeransfuglen er en trækfugl og yngler ikke i Danmark. Den ses her kun som trækfugl i for- og efteråret. I foråret kan et par hundrede fugle ses i det vestlige Jylland, mens antallet under efterårstrækket fra midten af august til oktober er meget lavere. Pomeransfugl overvintrer i et smalt bælte fra Marokko østpå til Iran. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten af DCE – senest i 2009. Pomeransfugl er medtaget på udpegningsgrundlaget for 6 fuglebeskyttelsesområder alle i det vestlige Jylland. Pomeransfuglene ses i Danmark typisk på pløjemark og nysåede eller nyspirede korn- eller roemark samt lignende vegetationsfattige, tørre steder.

Arten ses hvert år i maj raste på dyrkede arealer ved Skjern Enge, umiddelbart uden for området og af og til også inden for områdefægrænsningen. Arten er meget stedfast, idet den næsten altid ses på de samme arealer. På baggrund af artens valg af rastelokaliteter på dyrkede arealer ses der ikke at være trusler for arten i området.

## Hjejle

Som trækfugl er hjejle almindelig i det meste af landet, med størst antal i Vadehavsområdet, langs Jyllands vestkyst og i Limfjordsområdet. I det nationale overvågningsprogram overvåges hjejle som trækfugl af DCE én gang i overvågningsperioden, senest ved en landsdækkende tælling i 2008, hvor der især er foretaget optælling i de 25 fuglebeskyttelsesområder, hvor arten er på de pågældende områders udpegningsgrundlag. Hjejle har tidligere været genstand for landsdækkende optællinger, og i perioden 1993 til 2008 er antallet steget fra 240.000 fugle til 380.000 fugle. Bestanden og dens udvikling kan ikke vurderes på det foreliggende grundlag.

Arten ses antalsmæssigt meget talrigt og stabilt raste i området og med tendens til et stigende antal. Fuglene ses typisk på tørre græsarealer på Tipperne eller Værnengene, men også jævnlige på dyrkede marker andre steder i området. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

## Almindelig ryle

Almindelig ryle er efterhånden en sjælden dansk ynglefugl, mens arten som trækfugl i efteråret forekommer i meget store antal fra yngleområder i Nordskandinavien og Sibirien. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hver 2. år af DCE – senest i 2009 Bestanden i de ca. 20 fuglebeskyttelsesområder, hvor arten er på de pågældende områders udpegningsgrundlag optælles i oktober måned. Vadehavet er langt den vigtigste lokalitet for rastende almindelige ryler i Danmark med over 150.000 fugle siden begyndelsen af 1980'erne, men med en faldende tendens. I overvågningsperioden 2004-2011 har bestanden i de 20 fuglebeskyttelsesområder ligget nogenlunde stabil omkring 200.000 fugle. Over en længere årrække vurderes bestanden dog at have været faldende.

Arten ses antalsmæssigt talrigt raste især på Tipperne under efterårstrækket i september-oktober. Antallet er faldet en del i forhold til de seneste to overvågningsperioder, hvilket måske hænger sammen med en mere stabil og højere vandstand, der har betydning for vadefladernes størrelse. Der ses ikke at være lokale trusler for arten i området.

## Lille kobbersneppe

Lille kobbersneppe yngler i det nordligst Skandinavien og højarktisk Sibirien og forekommer kun i Danmark på træk. Arten overvåges i det nationale overvågningsprogram hvert 2. år af DCE ved optællinger i maj i de 7 fuglebeskyttelsesområder, hvor arten er på de pågældende områders udpegningsgrundlag – senest i 2010. Langt den største del af de rastede små kobbersnepper opholder sig i Vadehavet, og her har arten siden 1980 ligget ret stabilt på 20.000-30.000 individer. I perioden 2004-2011 har antallet svinget mellem ca. 32.000 og ca. 46.000 individer i de 7 fuglebeskyttelsesområder, men bestanden har overordnet været stabilt siden 1980'erne.

Arten ses i et stabilt eller svagt stigende antal under forårstrækket i april-maj og næste altid på Tipperne eller Værnengene. Der ses ikke at være trusler for arten i området.

## 2.5 Naturtilstand og tilstand af arters levesteder

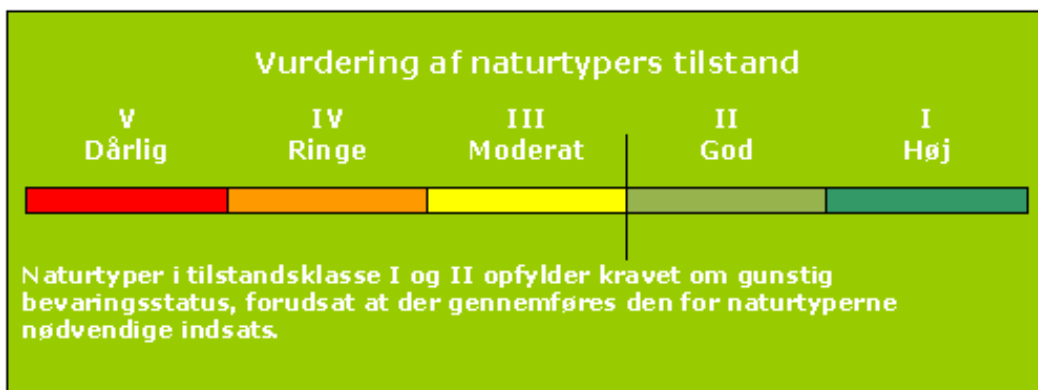
Overvågningen og kortlægningen af naturtyperne og levesteder for arter viser, at mange af disse i forskelligt omfang bliver påvirket af en række faktorer, som kan have betydning for naturtypernes og levestedernes tilstand og indhold af dyre- og plantearter.

Vurdering af naturtypernes naturtilstand bygger på et system, der inddeler forekomster af Habitatdirektivets naturtyper i 5 tilstandsklasser, hvor I (høj) er bedst og V (dårlig) er værst. Tilstandssystemet er nærmere beskrevet i DCE's rapport "Vurdering af naturtilstand", som er



indarbejdet som en del af: Bekendtgørelse om klassificering og fastsættelse af mål for naturtilstanden i internationale naturbeskyttelsesområder. Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks, baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius på 5 m og et strukturindeks, der i de lysåbne naturtyper er baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drænggrøfter m.m. For skovnaturtyperne baseres strukturindeks bl.a. på omfang af jordbearbejdning, afvandingsforhold, forekomst af invasive arter og trækronernes lagdeling i forskellige etager. Artsindeks for søer er beregnet ud fra alle fundne arter i både rørsump og sø.

Struktur- og artsindeks for den enkelte naturtype vægtes sammen til naturtypens tilstandsklasse på arealet. Et højt strukturindeks kombineret med et lavt artsindeks viser, at naturarealet har forudsætninger for et højt naturindhold, men at de karakteristiske arter ikke er til stede. Et højt artsindeks kombineret med et lavt strukturindeks kan anvendes som et redskab til at lokalisere artsrige forekomster med et stort behov for pleje eller anden indsats.



Tilstandsklasser for naturtyper.

Natura 2000-områdernes lysåbne, terrestriske naturtyper blev første gang systematisk kortlagt i 2004-06. Her blev 23 naturtyper kortlagt. I 2010-12 er de 23 lysåbne naturtyper blevet genkortlagt, og de resterende 10 terrestriske naturtyper er blevet inddraget i kortlægningen. For at sikre sammenligneligheden er det tilstræbt at indsamle data fra nøjagtig samme steder som i den første kortlægning. Det har imidlertid ikke været muligt i alle tilfælde, da den nye kortlægning er gennemført efter en lidt mere detaljeret metode samtidig med, at metoden bygger på en mere detaljeret definition af de enkelte naturtyper. En grundig beskrivelse af metoden til kortlægning af de terrestriske naturtyper i det nationale overvågningsprogram kan ses i den tekniske anvisning.

Den nye kortlægning er således mere detaljeret og giver dermed et forbedret billede af udstrækningen og tilstanden af områdets habitatnatur.

En sammenligning af resultaterne fra kortlægningerne i 2004-06 og 2010-12 kan i flere habitatområder vise, at der tilsyneladende er sket markante udsving både i antallet af naturtyper, deres arealer og deres tilstand. Disse udsving repræsenterer kun i få tilfælde reelle, naturmæssige ændringer. I mange tilfælde er udsvingene et resultat af større detaljeringsgrad og metodemæssige ændringer i kortlægningen. For dette Natura 2000-område er udsving i kortlagt naturareal og vurderet naturtilstand vist og kommenteret neden for.

Der er ikke udviklet et tilstandsvurderingssystem for de marine naturtyper. Mange af især de kystnære marine naturtyper påvirkes som de terrestriske af næringsstofbelastningen. Ligeledes er der påvirkninger fra menneskelige forstyrrelser i form af fiskeri og sejllads.

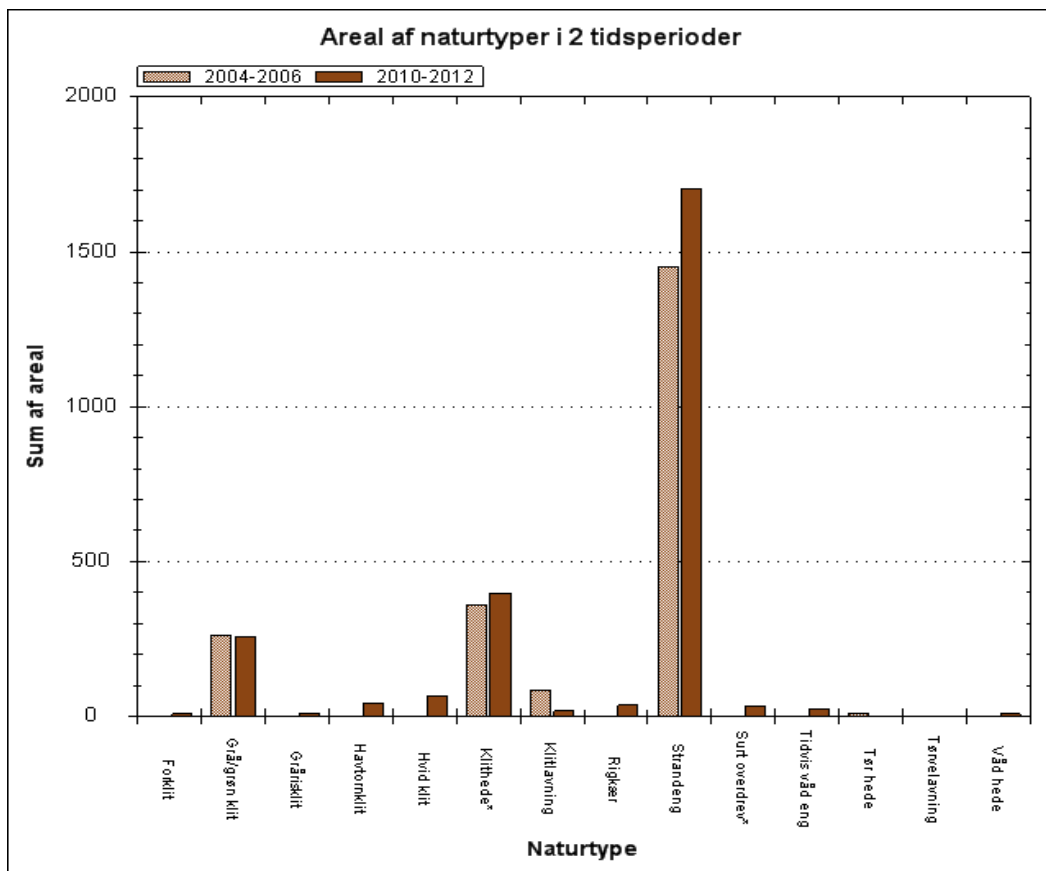
I forbindelse med kortlægningen er der foretaget dyk og video, som kan give en indikation af et områdes rev-type. Derudover er der gennem NOVANA overvåget en række makroalger, og

blødbundsfauna. Disse parametre kan over tid give en indikation af tilstanden for rev og den bløde bund, Blødbundsovervågningen er først indledt i 2012.

Til denne basisanalyse er der udviklet et system, der vurderer tilstanden af levestedet for en række arter. Det drejer sig om arterne klokkefrø, stor vandsalamander og eremit samt 16 arter af ynglefugle. Systemet inddeler arternes levested i 5 tilstandsklasser, som beskrevet under naturtypernes tilstandssystem. Beregningen af tilstanden er baseret på en række nøglefaktorer, der er specielt vigtige for at levestederne kan fungere optimalt for de pågældende arter. Se de tekniske anvisninger til kortlægning af levesteder for klokkefrø, stor vandsalamander, eremit og ynglefugle.

### 2.5.1 Forekomst og udvikling i naturtypens areal i dette Natura 2000 område

Arealfordelingen og udviklingen af de terrestriske naturtypers arealer fremgår af figuren neden for.



Fordeling og udvikling af naturtypernes areal. I figuren er der foretaget en sammenstilling af de kortlagte, terrestriske naturtypers areal for 1. og 2. kortlægningsperiode. Flere naturtyper var ikke omfattet af kortlægningen 2004-06.

Inden for området er der i alt i den seneste naturtype-kortlægning 2010-12 kortlagt 2581 ha lysåbne naturtyper. I den første kortlægning af naturtyper blev der i alt kortlagt 2170 ha lysåbne naturtyper. Forskellen i det kortlagte naturareal er forklaret i det følgende:

*Strandenge.* Naturtypen er langt den mest dominerende naturtype i området og er vidt og sammenhængende udbredt langs fjordens beskyttede kyster. Forskellen mellem 1. og 2. kortlægning dækker over, at 2. kortlægning er foretaget mere detaljeret. Således er bl.a. en del arealer domineret af tagrør sammen med andre salttålende arter nu medtaget i højere grad end tidligere som strandeng. Forskellene i udbredelse afspejler derfor formentlig ikke en naturmæssig ændring af naturtypens reelle udbredelse.

*Forklit og hvid klit.* Naturtyperne er dynamiske og udbredelsen er afhængig af havets påvirkning og naturlig succession mod grå klit. Naturtyperne indgik ikke i 2004-06-kortlægningen. Udviklingen i arealet fremgår derfor ikke af figuren.

*Grå/grøn klit og klithede.* Naturtyperne findes primært i den vestlige del af området på tangen syd for Hvide Sande. Der er ikke sket væsentlige ændringer af naturtypens udbredelse siden første kortlægning.

*En række naturtyper, herunder havtornklit, grårisklit, våd hede, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær* blev ikke fundet eller kun fundet i meget begrænset omfang i området i 1. kortlægningsrunde, men her i 2. runde er naturtyperne grundet en noget grundigere kortlægning dukket op. Den arealmæssige vækst i de kortlagte naturtyper afspejler derfor formentlig ikke en naturmæssig ændring af naturtypens reelle udbredelse.

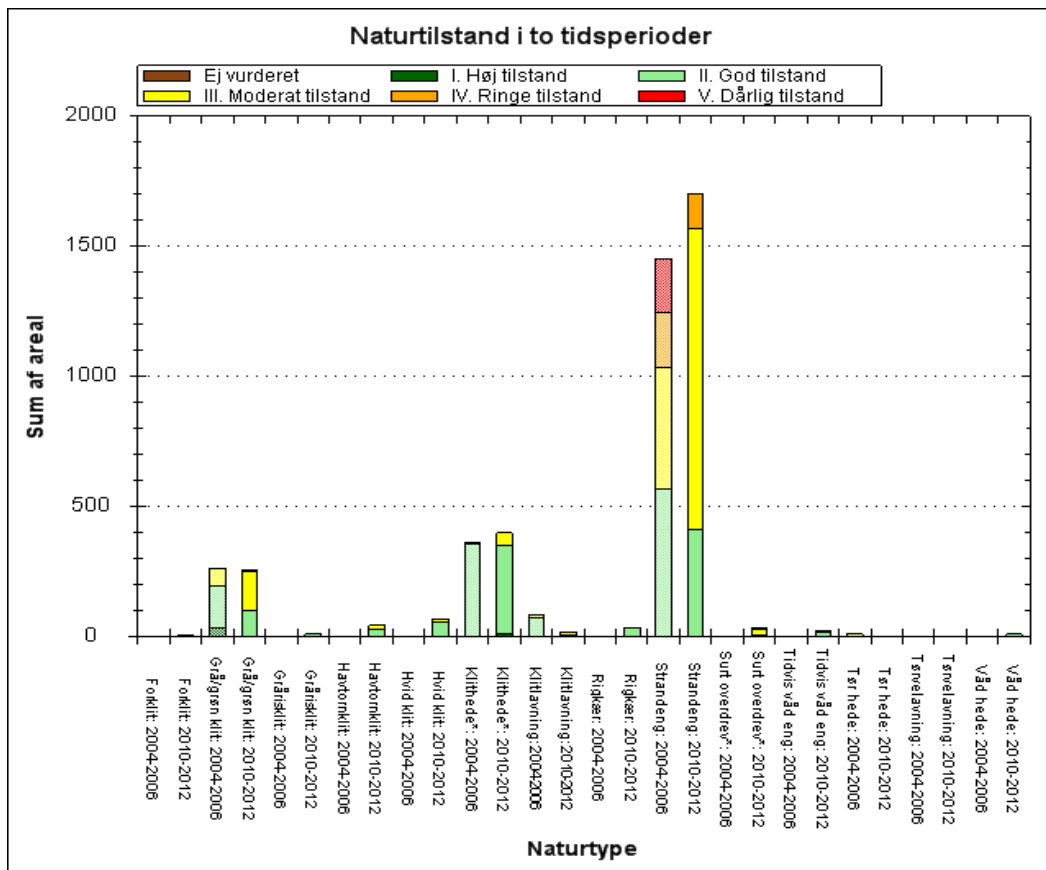
Arealet med *klitlavning* er tilsyneladende faldet drastisk (fra 85 til 17,6 ha) mellem de to kortlægningsrunder, men forklaringen er, at mange af arealerne i 2. runde er blevet omklassificeret til at være en af de øvrige klit-naturtyper der er gået frem i areal. Forskellen afspejler derfor ikke en naturmæssig ændring af naturtypens reelle udbredelse, men udelukkende en ændret klassificering af naturtyperne.

Afgrænsningen af områdets marine naturtyper er baseret på en teoretisk kortlægning fra 2004 opdateret frem til 2011 og indtil en mere konkret kortlægning er gennemført vurderes naturtypen *lagune* at omfatte hele vandfladen i Ringkøbing Fjord mens naturtypen *flodmunding* omfatter arealer ved udløbet af Skjern Å.

Kortlægningen fremgår af kortet.

## 2.5.2 Naturtypernes tilstand og udvikling

Tilstanden og udviklingen af de terrestriske naturtyper fremgår af figuren neden for.



De kortlagte naturtyper areal og udvikling fordelt på tilstandsklasser ved kortlægningen i 2004-06 og i 2010-12.

Hovedparten af det dominerende og meget store areal med *strandeng* er i moderat tilstand, idet de store ugræssede arealer og arealer med rørskov trækker tilstanden ned. Samtidig forekommer der afvanding på nogle af arealerne.

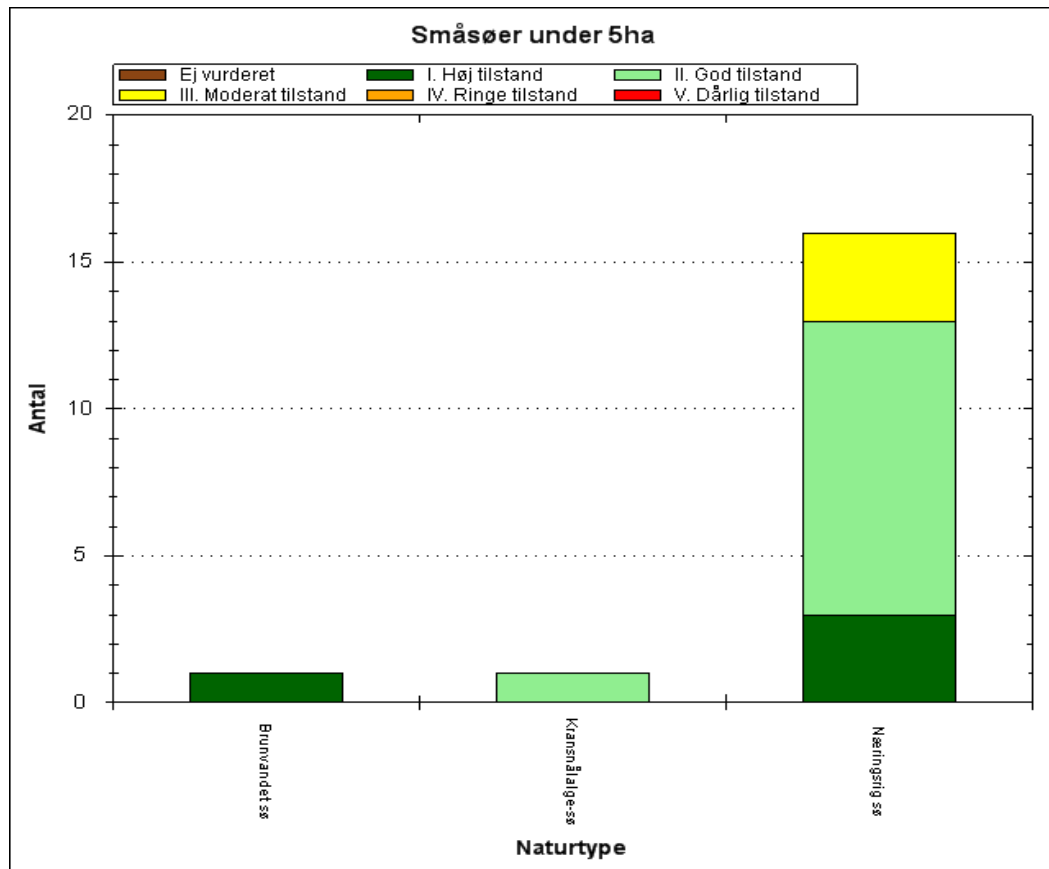
Den overvejende del af arealet med *grå/grøn klit* er i moderat-ringe tilstand pga. tilgroning med høje urter og vedplanter og i mindre omfang pga. næringspåvirkning fra naboliggende arealer og påvirkning fra invasive arter som rynket rose.

Forekomsten af *klithede* er alt overvejende i god tilstand primært pga. at begrænsede problemer med tilgroning og at invasive arter og forekomst af vedplanter ikke er det store problem.

Arealer med de resterende naturtyper, herunder også dem der ikke tidligere har været tilstandsvurderede, er langt overvejende vurderet til at være i god-høj tilstand.

### 2.5.3 Sø-natur

Søer under 5 ha er naturtype-kortlagt på baggrund af vegetation og en række strukturparametre, metoden er grundig beskrevet i den [tekniske anvisning](#) via DCE's hjemmeside. I områder, hvor der er foretaget kortlægning af levesteder for vandhulsarter, indgår disse vandhuller i kortlægningen. Der er ikke udviklet et tilsvarende system til habitat-naturtype-kortlægning og tilstandsvurdering af søer over 5 ha. Større søers miljø- og naturtilstand er beskrevet i vandplanen for området.



Antal og tilstand af de kortlagte småsøer i området.

Som det ses på figuren er hovedparten af de tilstandsvurderede søer i god-høj tilstand og tre søer af naturtypen *næringsrig sø* er i moderat tilstand.

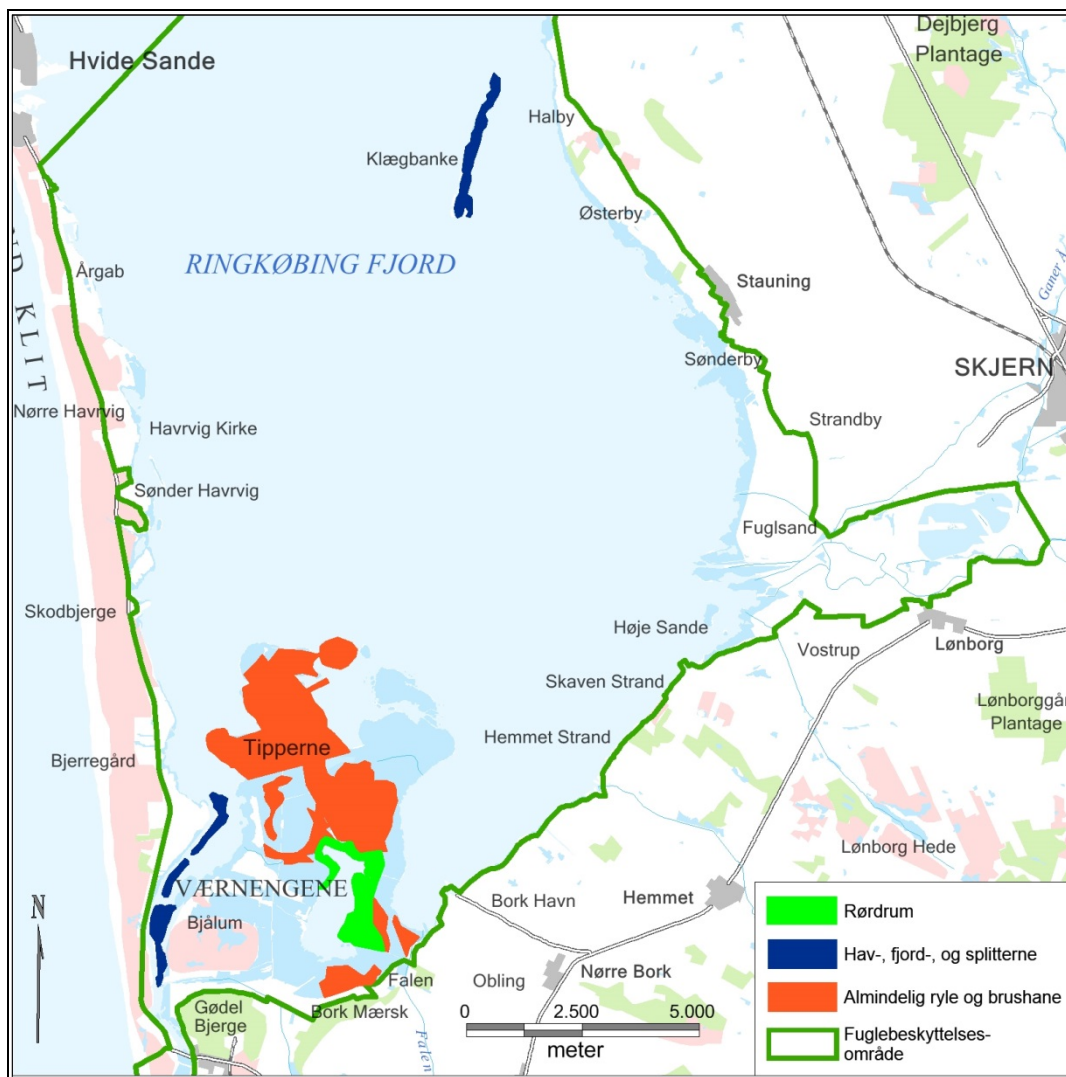
### 2.5.4 Levestedskortlægning og tilstandsvurdering

Inden for området er der foretaget kortlægning af levesteder for enkelte arter. Kortlægningen er foretaget ved registrering af relevante biologiske og strukturelle forhold i områdets småsøer - og for eremits vedkommende, strukturparametre knyttet til gamle træer. Der er tilsvarende kortlagt og tilstandsvurderet levesteder for nogle af områdets udpegede ynglefugle.

#### Ynglefugle

Inden for fuglebeskyttelsesområdet er der kortlagt ét enkelt mulig levested for arterne rørdrum, klyde og plettet rørvagtel, 2 for arterne havterne, fjordterne og splitterne, 4 for rørhøg og 7 for arterne almindelig ryle og brushane.

Arternes forekomst i området er nærmere beskrevet i afsnittet "Områdets arter".



Kortlagte, mulige levesteder for rørdrum, havterne, fjordterne, splitterne, almindelig ryle og brushane



Kortlagte, mulige levesteder for plettet rørvagtelt, rørhøg og klyde.

Et levested for rørdrum er kortlagt i den våde rørskov på nord- og østsiden af Værnsande.

Et levested for klyde er kortlagt i Skjern Vesterenge.

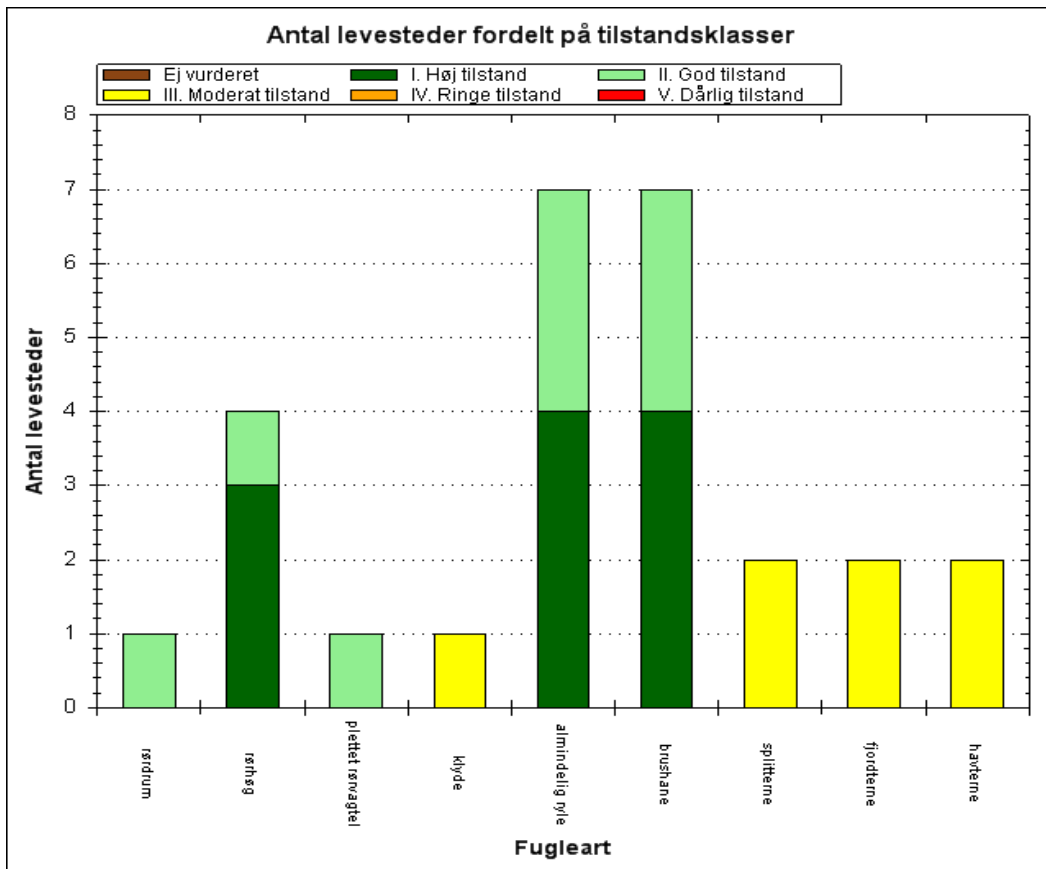
Der er kortlagt et levested for plettet rørvagtelt i et vådt rørskovsområde på nordsiden af Værnsande, hvor arten er hørt flere gange i yngletiden.

Der er kortlagt levesteder for de tre arter terner hav-, fjord-, og splitterne på de tre polder i Nymindestrømmen samt på øen Klægbanken i den østlige side af Ringkøbing Fjord. Alle stederne er tilgroet i rørskov og huser ingen ynglende terner pt., men der har for år tilbage været ynglende terner på øerne.

Der er kortlagt 4 levesteder for rørhøg i området - to på Tipperhalvøen, én nord for udløbet af Skjern å i Ringkøbing Fjord og én i den østlige side af Hestholm Sø i Skjern Enge.

Der er kortlagt 7 områder for almindelig ryle og brushane. Alle 7 områder ligger på Tipperhalvøen og er sammenfaldende for de to arter.

Kortlægningen af disse ynglefugles levesteder er foretaget i 2013-14, og den beregnede tilstand af disse fremgår af nedenstående diagram. De enkelte lesteders tilstand kan ses præsenteret på kort via Naturstyrelsens [MiljøGis](#).



Antal og tilstand af de kortlagte levesteder for ynglefugle.

Det kortlagte levested for rørdrum er i god tilstand pga. et stort rørdækket areal med vand i bunden. Det kortlagte levested for klyde er kun i moderat tilstand pga. problemer med tilgroning i høj vegetation.

Det kortlagte levested for plettet rørvagtel er i god tilstand primært pga. passende høj vandstand. De kortlagte levesteder for de tre arter terner hav-, fjord-, og splitterne er alle i moderat tilstand pga. øernes tilgroning i tagrør.

De kortlagte levesteder for rørhøg er alle i god-høj tilstand.

De 7 kortlagte områder for almindelig ryle og brushane er alle i god-høj tilstand, selv om der kun yngler almindelig ryle og/eller brushane i de 4 af områderne.



## **2.6 Foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler mod naturtilstanden)**

Negative påvirkninger/trusler defineres i denne sammenhæng som påvirkninger, der - hver for sig eller i kombination indebærer en forhindring eller væsentlig forsinkelse af muligheden for, at naturtypen eller levestedet kan opnå gunstig bevaringsstatus. Det er således nødvendigt – på kort eller langt sigt - at imødegå truslen, hvis naturtypen eller levestedet skal sikres gunstig bevaringsstatus.

### **2.6.1 Trusler, der vurderes konkret i denne basisanalyse**

Vurdering af en række væsentlige trusler har indgået konkret i kortlægning og tilstandsvurdering af naturtyper og levesteder inden for det gennemførte NOVANA-program. Der er desuden foretaget vurdering af registrerbare trusler for arter. Der er tale om kendte og aktuelle trusler med fokus på de forhold, som det er muligt at håndtere forvaltningsmæssigt.

Omfanget af disse trusler for dette områdes lysåbne naturtyper og levesteder er vist neden for og betydningen er konkret beskrevet og vurderet. I den konkrete tekst under hver trussel medtages omtale af arter, hvor truslen også har betydning for en eller flere arter på udpegningsgrundlaget. Dokumenterede trusler for arter er desuden vurderet selvstændigt.

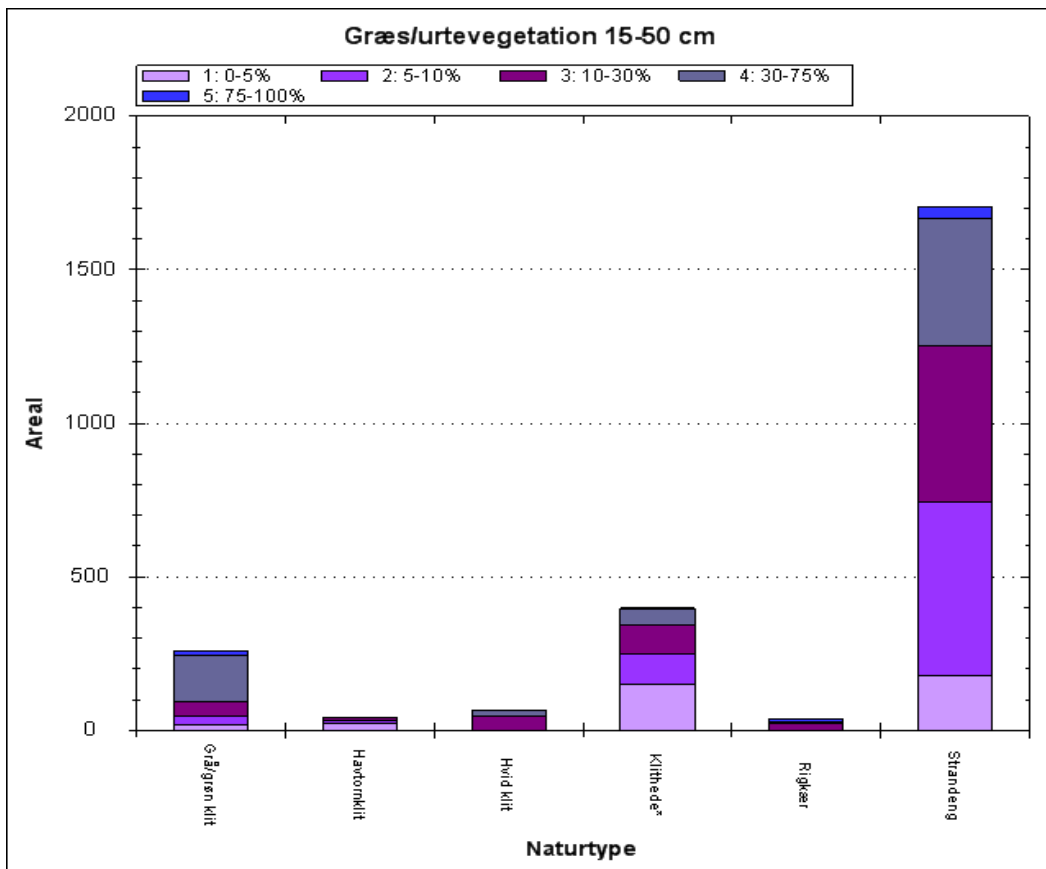
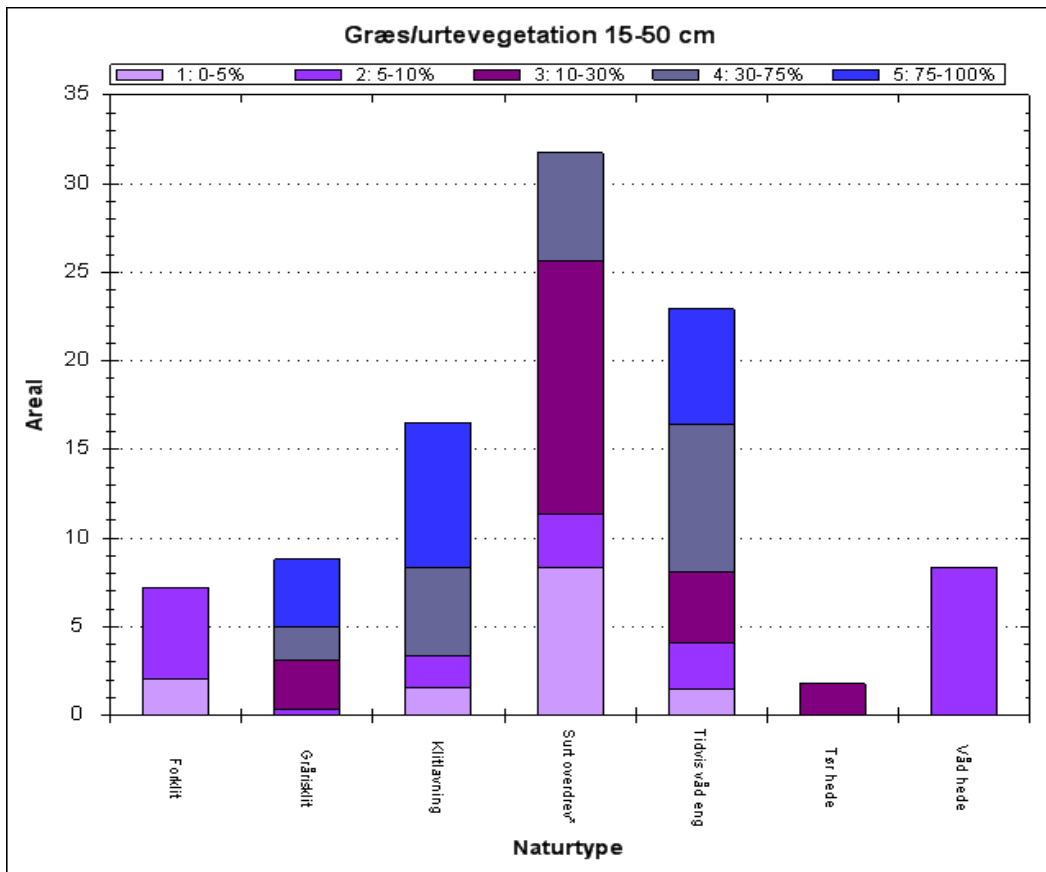
Det drejer sig om truslerne tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi, direkte påvirkning fra landbrugsdrift, forekomst af invasive arter, erhvervmæssigt fiskeri i marine naturtyper og forstyrrelse af fugle og havpattedyr samt prædation.

#### **Tilgroning af lyskrævende naturtyper med høje urter eller vedplanter**

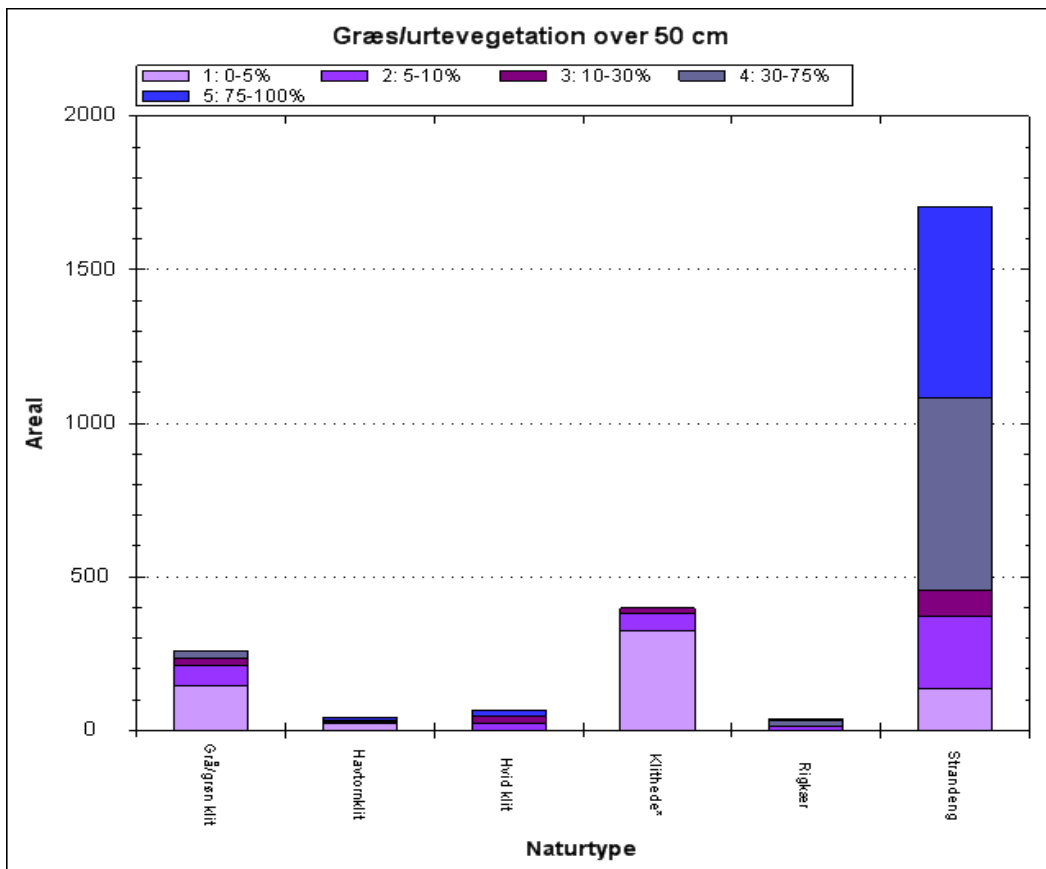
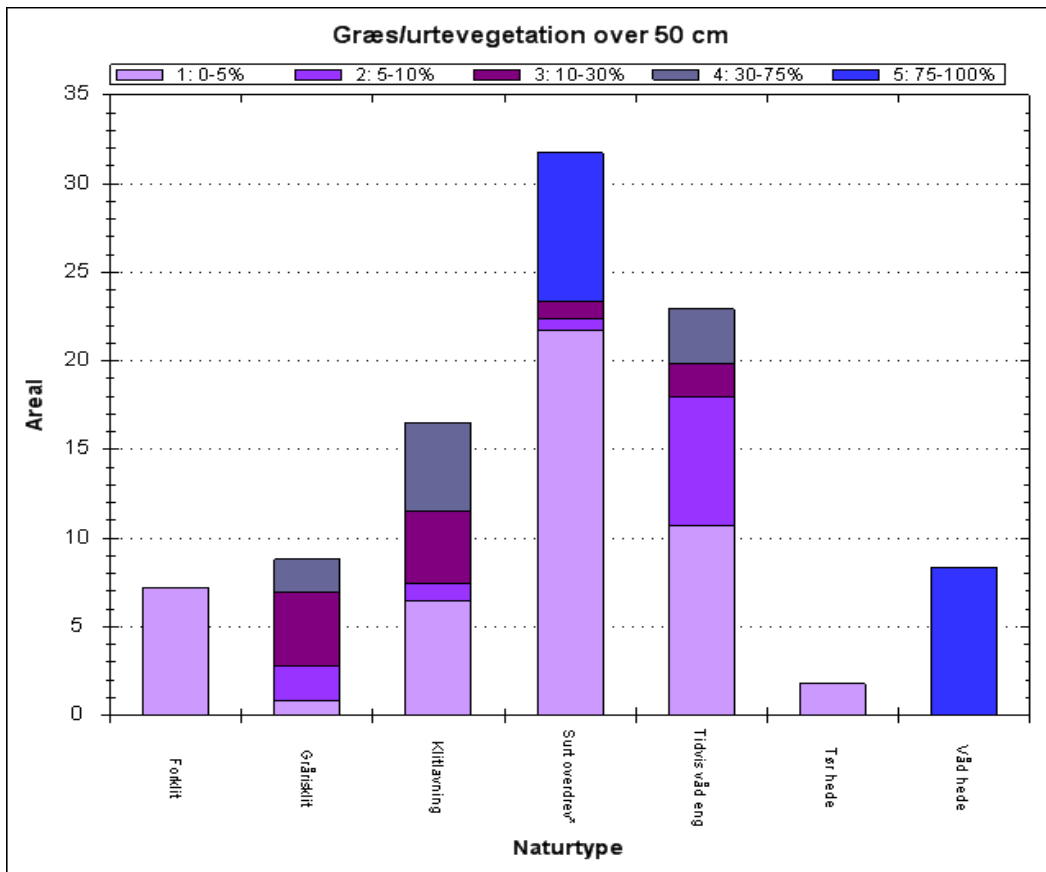
De fleste lysåbne naturtyper er afhængige af græsning eller høslæt – oftest som et led i ekstensiv landbrugsdrift. Ved ophør af græsning eller høslæt vil naturarealet gro til i høje urter og vedplanter, og de lyskrævende, lavtvoksende arter, der er karakteristiske for naturtyperne bliver udkonkurreret.

Ved naturtypekortlægningen er dækningsgraden af forskellige struktur-elementer vurderet, bl.a. dækningsgraden af middelhøje græs-/urtevegetation (15 – 50 cm), dækningsgraden af høj græs-/urtevegetation (over 50 cm) og kronedækket af træer og buske. Dækningsgraden er vurderet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist – fordelt på naturtyper – i de efterfølgende figurer.

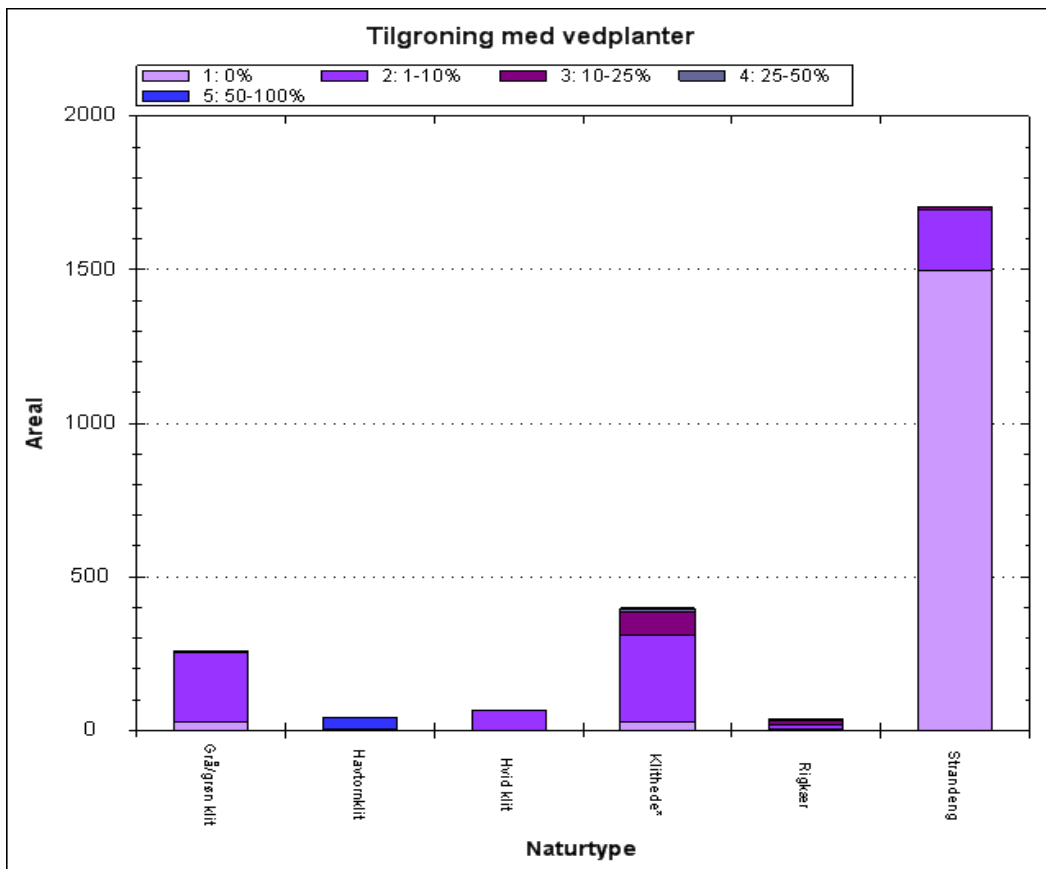
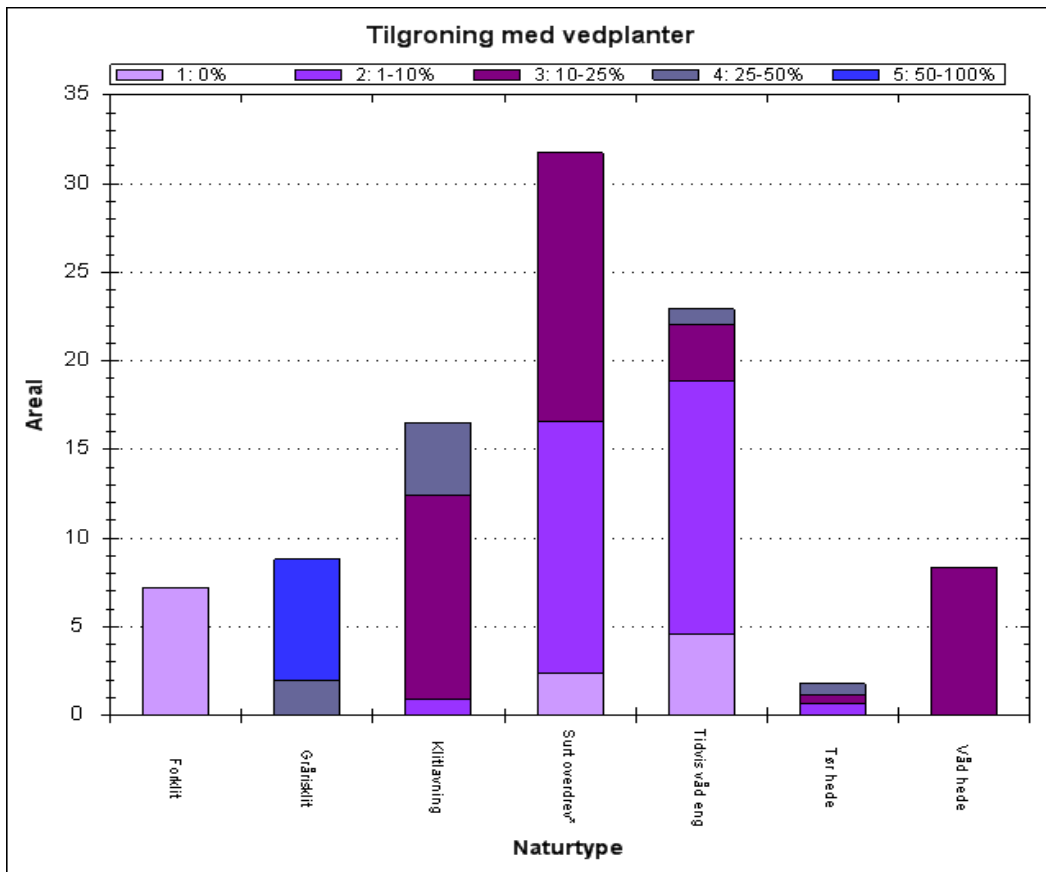
Omfanget og betydningen af tilgroningstruslen er vurderet ved at sammenholde de indsamlede oplysninger om tilgroning med middelhøje urter, høje urter samt med træer og buske.



Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af 15-50 cm høje urter.



Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af urter over 50 cm.



Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af buske og træer.

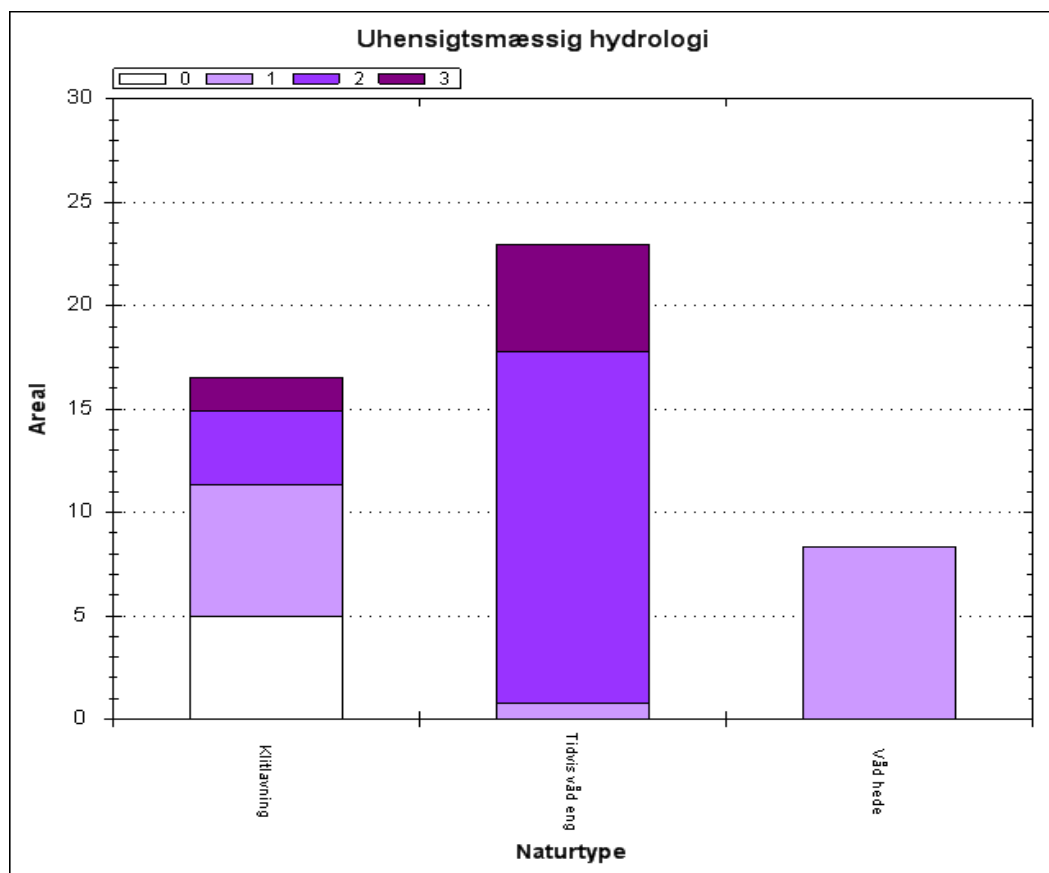
Det ses, at en betydelig andel af arealerne med *strandeng* og *tidvis våd eng* er truet af tilgroning i middelhøje og især høje urter. I mindre omfang gælder dette også alle de øvrige kortlagte naturtyper i området. Vedplanter er primært et problem for naturtyperne *klitlavning*, *surt overdrev*, *våd- og tør hede* og i mindre grad *tidvis våd eng*.

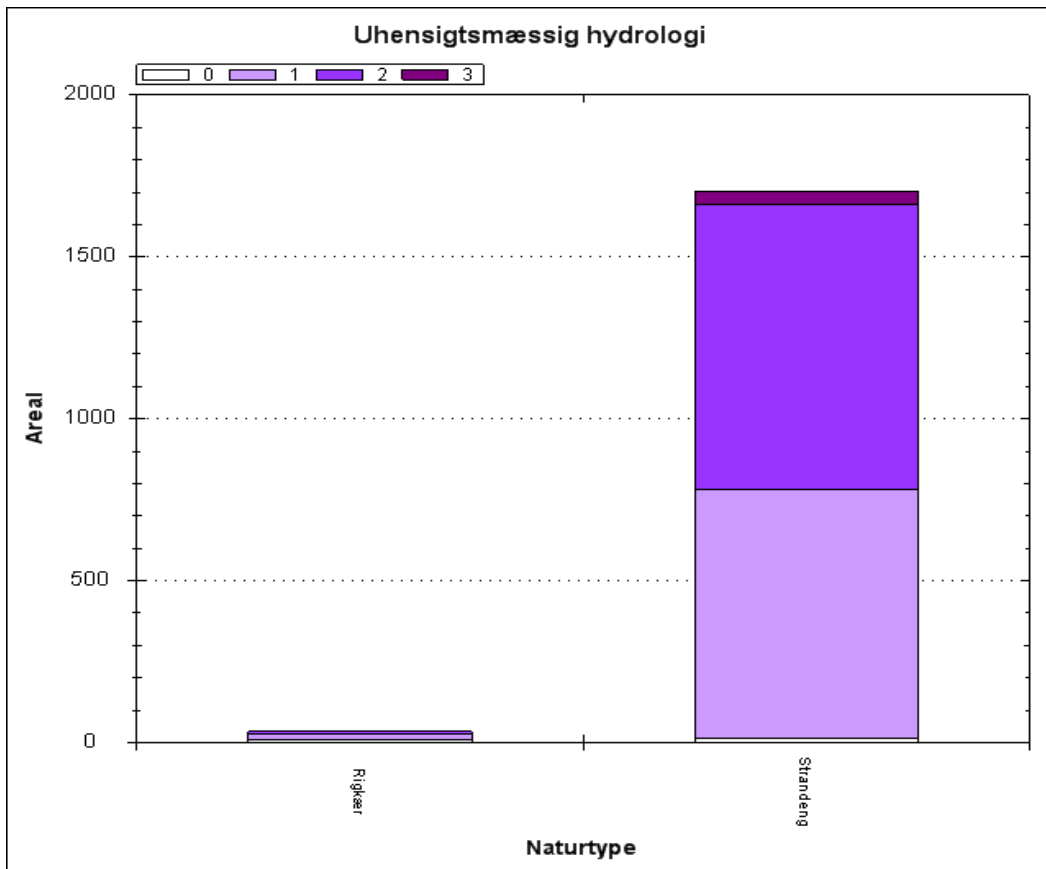
Årsagen er manglende eller evt. utilstrækkelig drift, og tilsammen udgør tilgroningen især med høje urter og vedplanter en væsentlig forhindring for udvikling af gunstig naturtilstand idet det på længere sigt bortskygger den lyskrævende urtevegetation på de nævnte naturtyper.

### Uhensigtsmæssig hydrologi i vådbundsnaturtyper

Inddigning og kunstig afvanding med grøfter, dræn eller pumper forandrer naturen og kan føre til ændring i vegetationen, således at den naturlige, naturtype-karakteristiske vådbundsvegetation erstattes af en vegetation, der i højere grad præges af mere almindelige, konkurrence-stærke tørbundsarter.

Ved naturtypekortlægningen er det på lavbundsarealer vurderet, hvor stor effekt afvanding har på vegetationens sammensætning af arter. Effekten er angivet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist i figuren nedenfor – fordelt på naturtyper.





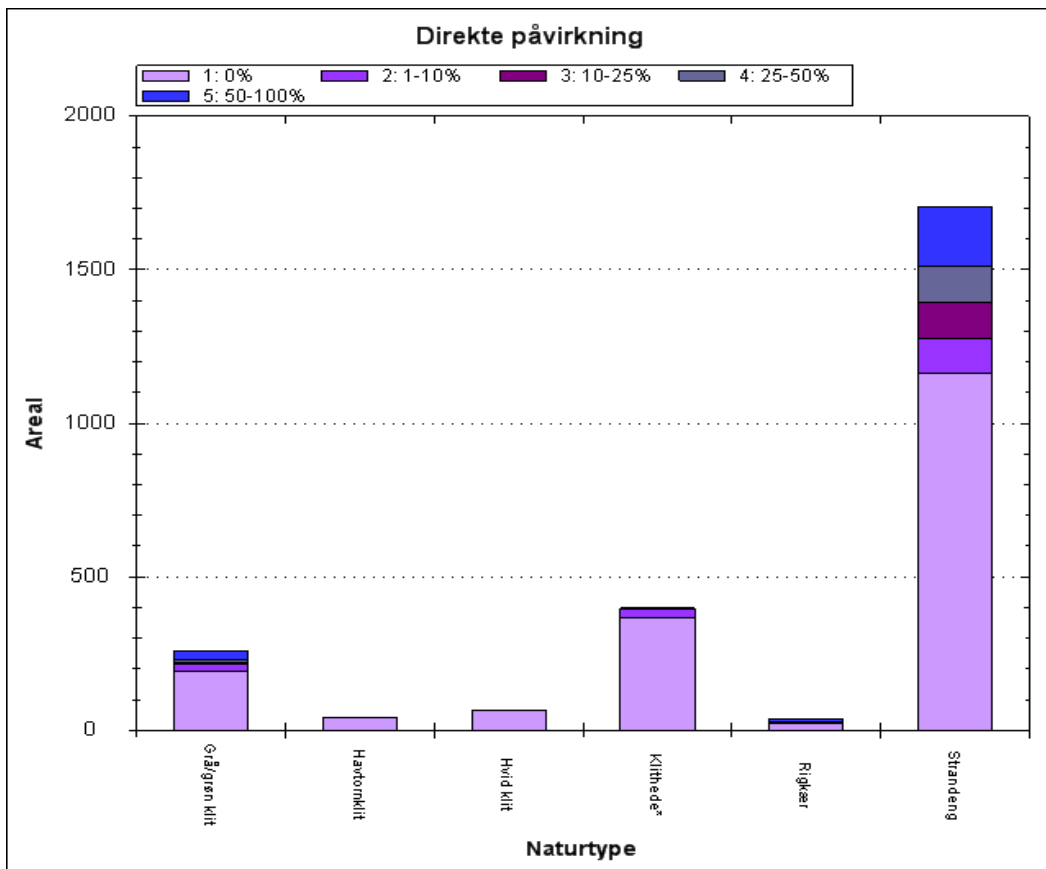
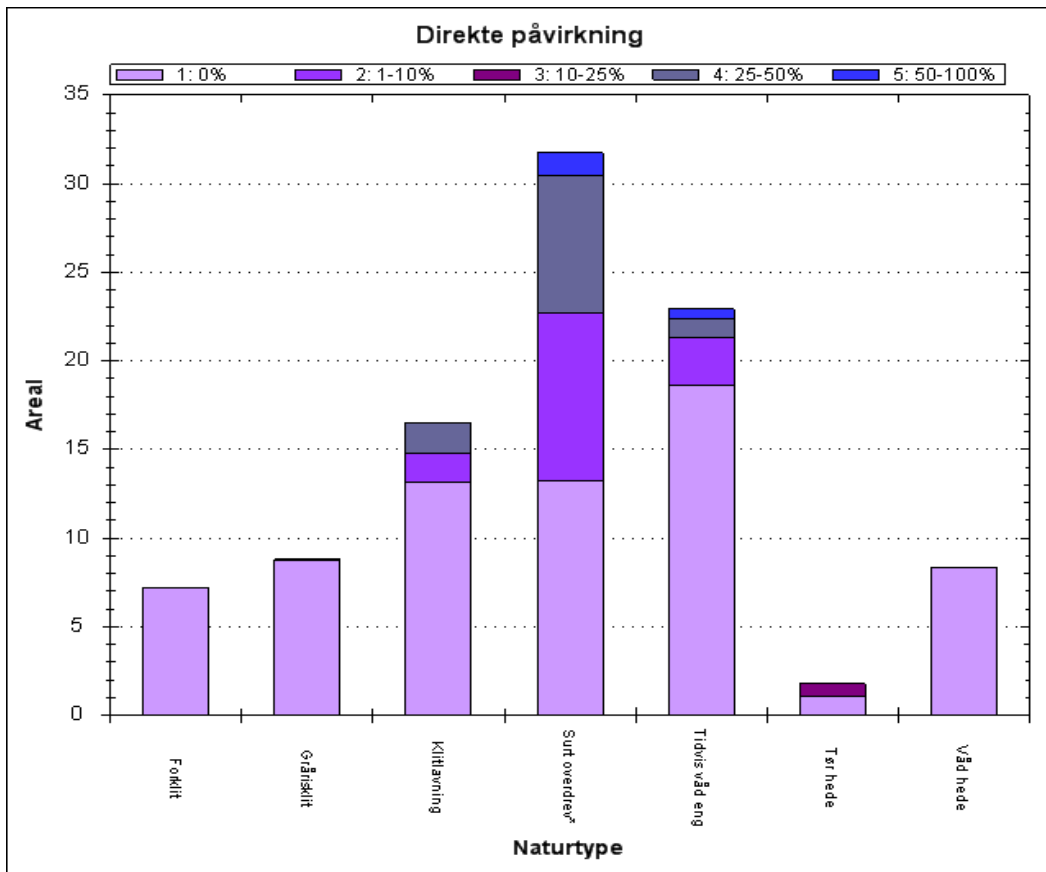
Andel af de kortlagte naturtyper med udtørring/grøftning eller anden afvanding 1. Ingen afvanding 2. Nogen afvanding 3. Tydelige tegn på afvanding 4. Afvanding udbredt 5. Fuldstændig afvandet.

Som det ses af de to diagrammer ovenfor, er afvanding tilsyneladende kun problematisk på mindre dele af arealet med *klitlavning* og *tidvis våd eng*, mens problemstillingen stort set er fraværende på alle øvrige våde naturtyper.

### Direkte påvirkning fra landbrugsdrift på tilstødende arealer

Intensiv landbrugsdrift på arealer, der grænser lige op til naturarealer, kan indebære en negativ påvirkning af naturindholdet i randområdet som følge af afdrift/udskylning af overskud af gødning eller sprøjtemidler. Forøget næringsindhold kan medføre, at naturtypens karakteristiske arter udkonkurreres af højt voksende arter, der favoriseres af det forøgede næringsindhold. Direkte tilførsel på naturarealet har samme effekt.

Ved naturtypekortlægningen er det samlede omfang af gødsning, tilskuds fodring og afdrift fra sprøjtning på arealet vurderet. Arealandelen er angivet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist i figuren – fordelt på naturtyper.



Andel af de kortlagte naturtyper med direkte påvirkning fra landbrugsdrift på tilstødende arealer.

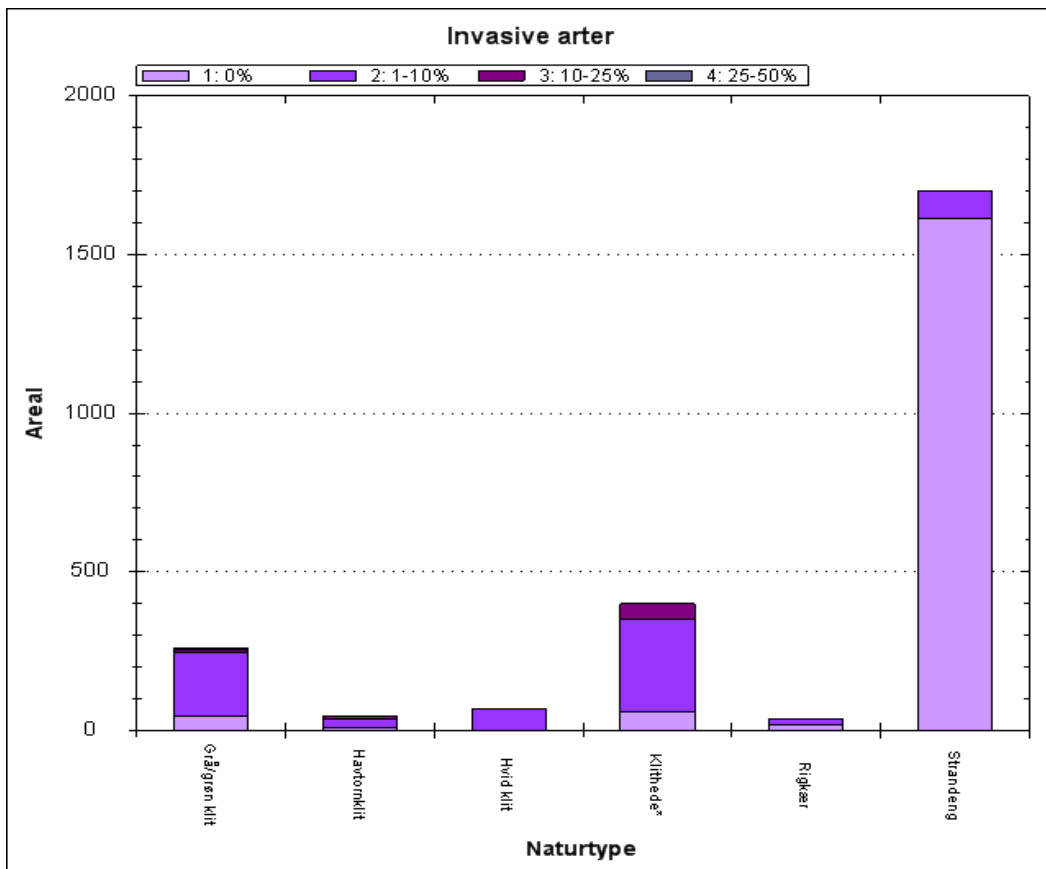
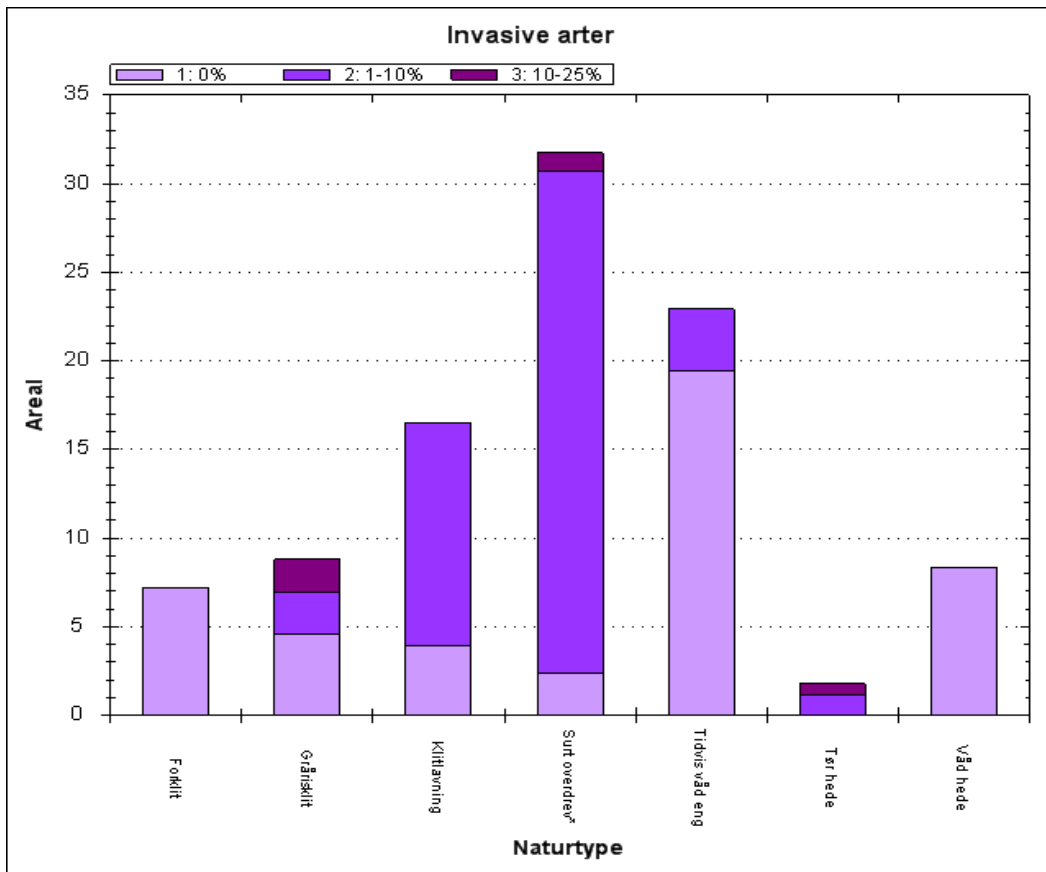
Direkte påvirkning i form af sprøjte og/eller gødningsskader fra naboliggende dyrkede arealer viser sig at være et problem for en mindre del af arealerne med *klitlavning*, *surt overdrev*, *tidvis våd eng*, *tør hede*, *grå/grøn klit*, *klithede*, *rigkær* og *strandeng*. Overårdnet set vurderes det kun at være et lille problem i dette område.

### **Forekomst af invasive arter**

Invasive plantearter er ikke-hjemmehørende arter, der fortrænger naturlig vegetation. Forekomst af invasive arter er en trussel, fordi arterne breder sig ekspansivt og udkonkurrerer de arter, der er karakteristiske for naturtyperne. Invasive arter er særlig et problem i kyst- og klitnaturtyperne samt på hederne.

Ved naturtypekortlægningen er det vurderet, på hvor stor en andel af det samlede areal, der forekommer en eller flere af de invasive arter, der er opført i Appendiks 2 til den tekniske anvisning for kortlægningen. Resultaterne er vist - fordelt på naturtyper – i figuren nedenfor.





Andel af de kortlagte naturtyper med forekomst af invasive arter.

Invasive arter er tilsyneladende et begyndende problem for del af arealerne med *surt overdrev, tør hede, grå/grøn klit og klithede* mens de registrerede invasive arter på de fleste øvrige naturtyper endnu ikke vurderes at have et problematisk omfang. På klitnaturtyperne er det typisk rynket rose, der udgør det største problem, mens det på de øvrige naturtyper typisk er nåletræer, herunder især bjerg- og/eller klit-fyr.

### **Fiskeri i marine områder.**

Området er beliggende kystnært og placeret hvor det kun er tilladt danske fiskefartøjer at udøve fiskeri. Fødevareministeriet har således national kompetence til at indføre fiskeriregulering i området, hvis der er behov herfor i forhold til tilstrækkelig beskyttelse af områdets udpegningsgrundlag.

NaturErhvervstyrelsen oplyser om fiskeriet i området:

Der udøves fiskeri af mindre fartøjer i fjordområdet. Fiskeriaktiviteterne omfatter fiskeri efter sild i bundgarn og fiskeri efter helt og skrubber i nedgarn, samt ålefiskeri med bundgarn og ruser.

### **Forstyrrelser af fugle og havpattedyr**

DCE har vurderet betydningen af forstyrrelse for Natura 2000-områdernes udpegede arter, samt vurderet om eksisterende beskyttelsesbestemmelser er tilstrækkelige -Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne.

DCE har vurderet, at der ikke forekommer forstyrrelse af fuglene på udpegningsgrundlaget af betydning og at den største trussel er den dårlige vandkvalitet i fjorden, der begrænser vegetationens udbredelse og dermed fødegrundlaget for de herbivore vandfuglearter.

## 2.6.2 Trusler, der ikke er omfattet af denne basisanalyse

### Næringsberigelse (eutrofiering)

Et forøget plantenæringsindhold af primært kvælstofforbindelser i naturtyperne medfører generelt, at der sker ændringer i konkurrenceforholdene mod mere kvælstofelskende arter. Effekter på en række artsgrupper er nogenlunde ens på tværs af økosystemer med en generel nedgang i de kvælstoffølsomme arter, som oftest er karakteristiske for naturtyper i god naturtilstand. Problemstillingen er nærmere beskrevet i kap. 25.11 i Natur og Landbruskommissionens statusrapport fra 2012.

Den u hensigtsmæssige næringsberigelse kan stamme fra flere kilder:

- *Deposition af luftbårne kvælstofforbindelser* herunder ammoniak er ofte den væsentligste påvirkning af mange naturligt næringsfattige naturtyper. Naturtyperne har forskellig sårbarhed over for kvælstofdepositionen. Der er generelt sket et fald i den luftbårne kvælstofbelastning af naturarealerne inden for de seneste år. Faldet skyldes en nedgang i udledningen fra både danske kilder og udenlandske kilder. Denne reduktion forventes at fortsætte som følge af national og udenlandsk regulering. På trods af reduktionen er talegrænserne fortsat overskredet på en væsentlig andel af naturarealerne, og det giver forringede muligheder for på sigt at opnå eller fastholde en gunstig naturtilstand. Emissionen fra landbrug reguleres gennem husdyrgodkendelsesloven. Med den seneste regulering af loven i 2010 indførtes skærpede krav til godkendelse af husdyrbrug, så der reguleres på den maksimalt tilladte ammoniakdeposition fra lokale husdyrbrug til sårbare naturområder. Denne regulering bidrager til at mindske væsentlige miljøpåvirkninger med ammoniak som følge af lokale påvirkninger af naturområder fra husdyrbrug.
- *Overfladisk tilførsel eller tilførsel med drænvand fra tilgrænsende, gødskede dyrkningsarealer.* Påvirkningen afhænger af topografien og dyrkningspraksis på naboarealer. Randzonenlovens indførelse af 10 m randzoner langs visse vandløb vil begrænse den negative effekt for søer, vandhuller og vandløb
- *Fastholdt pulje af næring fra tidligere gødsning.* Denne pulje kan gradvis nedsættes ved i en årrække at vælge en driftsform, der aktivt fjerner næringsstoffer fra naturarealet.
- *Tilførsel med udstrømmende, næringsberiget grundvand.* Belastningen af grundvandet med nedsivende næringsstoffer reguleres af gødskningsloven. Der er igangsat et projekt i regi af det nationale overvågningsprogram, der generelt skal belyse sammenhængen mellem grundvandskvalitet og naturtilstand i grundvandsafhængige naturtyper.

### Vandindvinding

Kilder, rigkær og andre grundvandsafhængige, terrestriske naturtyper er helt afhængige af en høj grundvandsstand samt mængden og kvaliteten af det udstrømmende grundvand. Indvinding af grundvand til fx drikkevand og vandingsformål kan reducere grundvandstrykket, som igen kan reducere mængden af udsivende grundvand til naturtyperne og en generel sænkning af vandstanden. En sådan udtørring betyder ændring i vegetationen fra en våd mose med udbredt forekomst af mosser til en mere engagtig vegetation. Udtørringen kan ligeledes resultere i en eutrofiering. Tilknyttede dyre- og plantearter vil ligeledes blive negativt påvirkede.

### Miljøfarlige stoffer

Tilstedeværelse af udvalgte miljøfarlige stoffer i vandmiljøet overvåges i det nationale overvågningsprogram. Den konkrete betydning for arter og naturtyper er ikke systematisk opgjort. Tilstedeværelsen af stofferne reguleres af miljøbeskyttelsesloven og gennem vandplanlægningen.

## Prædation

Prædation fra særlig ræv og mink kan lokalt indebære en meget væsentlig negativ påvirkning af små ynglefugle-bestande. Prædation fra fisk kan i småsøer have væsentlig negativ indflydelse på paddebestande. Overvågning af prædationen på ynglefuglearter indgår endnu ikke i NOVANA-programmet, hvorfor en konkret vurdering af betydningen heraf ikke indgår i denne basisanalyse. Tilstedeværelse af fisk i småsøer indgår i tilstandsvurderingen af levesteder for padder.

Naturstyrelsen udsendte i foråret 2012 en ny minkforvaltningsplan, som særligt tager hensyn til ynglefugle i Natura 2000-områderne, ligesom prædation i et vist omfang reguleres i 1. planperiode.

## 2.7 Igangværende indsats

Den 1. generation af Natura 2000-planer blev udstedt i december 2011, og de opfølgende handleplaner endelig vedtaget med udgangen af 2012. Statslige lodsejere har enten udarbejdet særlige drifts- og plejeplaner eller har andre forvaltningsplaner, som opfylder Natura 2000-planernes krav til indsats. Alle statslige lodsejere vurderer, at den samlede, planlagte indsats er gennemført med udgangen af planperioden i 2015.

Det forudsættes, at de aktiviteter, der er beskrevet i kommunale og statslige handleplaner, ligeledes gennemføres i første planperiode.

Indsatsen efter den gældende plan er ikke afspejlet i de data, der ligger til grund for basisanalysen, fordi flere af indsatserne ikke var igangsat ved dataindsamlingen, og fordi naturens økologiske træghed medfører, at resultatet i naturtilstanden i de fleste tilfælde først kan erkendes efter en årrække.

De første Natura 2000-planer fastlagde rammerne for en række grundlæggende handleplan-tiltag, som f.eks. rydninger, forbedrede hydrologiske forhold og iværksættelse af plejetiltag. Life-projekter, projekter og indsatser med tilskud fra landdistriktsordningerne (LDP) samt kommunale/statslige projekter bidrager til at gennemføre Natura 2000-plan 2010-15.

I dette Natura 2000-område er følgende tiltag iværksat:

<b>Areal med plejereleterede miljøtilsagn</b>	
Natura 2000-område nr. 69	
<b>Tilsagnstype</b>	<b>Samlet areal (ha)</b>
1. Græsning/slæt	1.755
2. Forberedelse til græsning	30
3. Rydning	20
4. Samlet areal med plejetiltag	1.761
Hydrologiprojekter, forundersøgelse	73
Hydrologiprojekter, realisering	0

Arealer med tilsagn til naturpleje-indsats under LDP-ordningerne inden for Natura 2000-området.

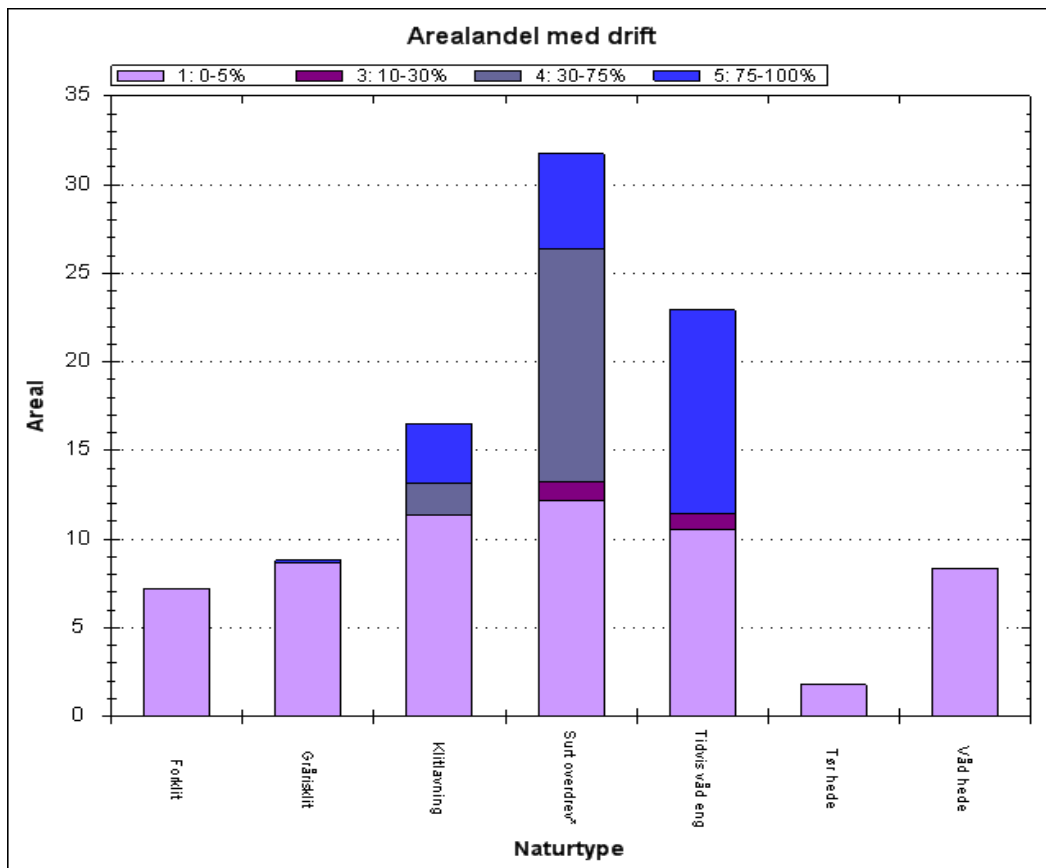
I tabellen oven for dækker samlet pleje over nettoarealet med ansøgt støtte til naturpleje-indsats. Specielt i forbindelse med igangsætning af naturpleje kan der til det samme areal være ansøgt om flere typer af indsats – f.eks. både rydning og forberedelse til græsning med hegnssætning.

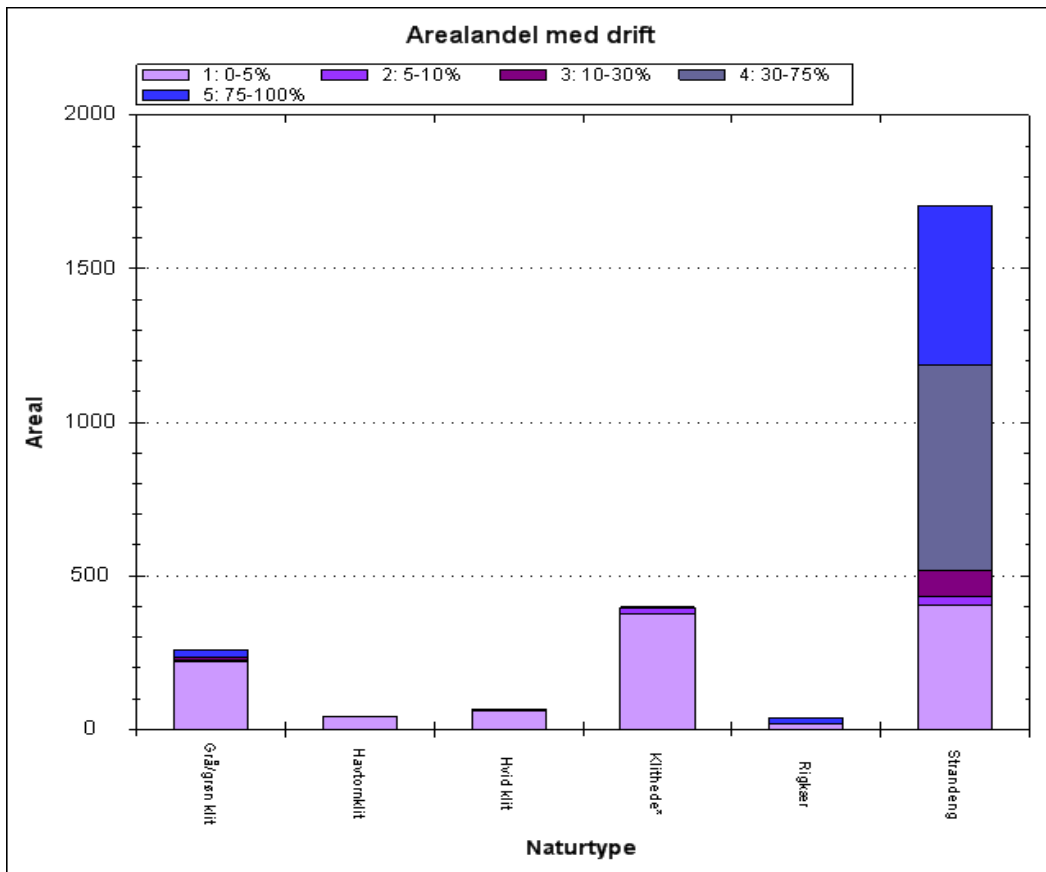
I Natura 2000-området er der indgået aftaler om tilskud til miljøtilsagn på i alt 1761 ha. Der gives tilskud til græsning på 1755 ha, til forberedelse til græsning på 30 ha og til rydning på 20 ha. Desuden er indgået aftaler til forberedelse af hydrologiprojekter på 73 ha.

Ved indsamlingen af data fra de driftsafhængige, lysåbne naturtyper blev det registreret, om arealet på kortlægningstidspunktet var i hensigtsmæssig drift til sikring af lysåbne forhold. Resultaterne er vist i figurene nedenfor.

Som det ses på figurene mangler der drift (afgræsning/slåning) på betydelige dele af alle de kortlagte naturtyper. Mest kritisk ser det ud for det meget store areal med strandeng og arealet med surt overdrev. For begge disse naturtyper foretages der pleje på langt under halvdelen af det samlede kortlagte areal.

Flere af de kortlagte naturtyper er ikke velegnede til drift som afgræsning og slåning, da driften kan ødelægge en sårbar struktur på naturtypen. Det drejer sig f.eks. om flere af klit-naturtyperne. Derfor er en manglende drift på disse naturtyper ikke nødvendigvis problematisk.





Andel af græsnings- eller høslætsdrift fordelt på naturtyper.

# 3. Litteratur

## Anvendte EU-direktiver, love og bekendtgørelser:

Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter med senere ændringer (**habitatdirektivet**). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1992:206:0007:0050:DA:PDF>

Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30. november 2009 om beskyttelse af vilde fugle med senere ændring (**fuglebeskyttelsesdirektivet**). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:DA:PDF>

Bekendtgørelse nr. 932 af 24. september 2009 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (**miljømålsloven**), som senest ændret ved lov nr. 514 af 27. maj 2013. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=127102>

Bekendtgørelse nr. 144 af 20. januar 2011 om klassificering og fastsættelse af mål for naturtilstanden i internationale naturbeskyttelsesområder (**målbekendtgørelsen**). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=135852>

Bekendtgørelse nr. 408 af 01. maj 2007 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter (**habitatbekendtgørelsen**). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=13043>

## Anvendt faglitteratur:

**Danske naturtyper i det europæiske Natura 2000 netværk.** Skov- og Naturstyrelsen 2000. <http://www.cites.dk/udgivelser/2001/87-7279-400-3/helepubl.pdf>

**Fugle 2004-2011. NOVANA.** Pihl, S., Clausen, P., Petersen, I.K., Nielsen, R.D., Laursen, K., Bregnballe, T., Holm, T.E. & Søgaard, S. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 188 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 49. <http://www2.dmu.dk/Pub/SR49.pdf>

**Overvågning af arter 2004-2011. NOVANA.** Søgaard, B., Wind, P., Elmeros, M., Bladt, J., Mikkelsen, P., Wiberg-Larsen, P., Johansson, L.S., Jørgensen, A.G., Sveegaard, S. & Teilmann, J. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 240 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 50. <http://www2.dmu.dk/pub/sr50.pdf>

**Vurdering af forstyrrelsestrusler i NATURA 2000-områderne.** Therkildsen, O.R., Andersen, S.M., Clausen, P., Bregnballe, T., Laursen, K. & Teilmann, J. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 174 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 52. <http://www2.dmu.dk/Pub/SR52.pdf>

**Naturtilstand i habitatområderne. Habitatdirektivets lysåbne naturtyper.** Fredshavn, J.R. & Ejrnæs, R. 2009. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 76 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 735. <http://www2.dmu.dk/Pub/FR735.pdf>

**Kortlægning af terrestriske naturtyper.** Fredshavn, J., Ejrnæs, R. & Nygaard, B. 2011. Teknisk anvisning nr. N03. version 1.04. Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestriske Naturdata, AU-DMU.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC\\_bio/TeknAnvisn/TA-N03-104.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TA-N03-104.pdf)

**DEVANO naturtype småsøer.** Teknisk anvisning til kortlægning af Natura 2000 søtyper. 2007. Fagdatacenter for Ferskvand, DMU, 2007.  
<http://bios.au.dk/fileadmin/Attachments/TADEVANOnaturtypefinal.doc>

**Naturtypebestemmelse samt vegetationsundersøgelse, felt-målinger og udtagning af vandprøve til brug ved tilstandsvurdering af søer og vandhuller <5 ha.** Johansson, L.S. Teknisk anvisning nr. S10. Fagdatacenter for Ferskvand, Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 27 s, 2011.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/Fagdatacentre/Ferskvand/S10\\_NaturtyperV3.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/Fagdatacentre/Ferskvand/S10_NaturtyperV3.pdf)

**Overvågning af odder *Lutra lutra*.** Søgaard, B., Elmeros, M., Madsen A.B. & Holm, T.E. 2011. Teknisk anvisning til ekstensiv overvågning nr. A01, version 1.2. Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC\\_bio/TeknAnvisn/TAAO1\\_Odder\\_v\\_1\\_2\\_01.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TAAO1_Odder_v_1_2_01.pdf)

**Tilstandsvurdering af levesteder for ynglefugle.** Fredshavn, J.R., Pihl, S., Bregnballe, T. & Søgaard, B. 2014. Tilstandsvurdering af levesteder for ynglefugle. 16 Natura2000 udpegningsarter. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 52 s. - Videnskabelig rapport fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 114. <http://dce2.au.dk/pub/SR114.pdf>

**Overvågning af ynglefugle.** Pihl, S. & Kahlert, J. 2004. Teknisk anvisning for overvågning af ynglefugle F1, version 2.0. Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestriske Naturdata, AU-DMU.  
[http://www2.dmu.dk/1\\_Om\\_DMU/2\\_Tvaer-funk/3\\_fdc\\_bio/ta/TA-F1.pdf](http://www2.dmu.dk/1_Om_DMU/2_Tvaer-funk/3_fdc_bio/ta/TA-F1.pdf)

**Ekstensiv overvågning af ynglefugle.** Pihl, S., Holm, T.E. & Søgaard, B. 2012. Teknisk anvisning nr. A199, Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/ePublikationer/TAA199\\_Ekstensive\\_fuglearter\\_v1.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/ePublikationer/TAA199_Ekstensive_fuglearter_v1.pdf)

**Overvågning af vandranke *Lurionium natans*.** Johansson, L. S, Wiberg-Larsen, P., Wind, P. 2011. Teknisk anvisning nr. S12. Version 1. Nationalt Center for Miljø og Energi. Aarhus Universitet.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC\\_ferskvand/S12\\_Vandranke\\_PSG\\_tilrettet.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_ferskvand/S12_Vandranke_PSG_tilrettet.pdf)

**Fiskeundersøgelser i vandløb.** Wiberg-Larsen & Kristensen, E. A. 2011. Teknisk anvisning nr. V18. Version 2 Nationalt Center for Miljø og Energi. Aarhus Universitet.  
[http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC\\_ferskvand/V18\\_Fisk\\_2\\_version\\_07\\_06\\_2012.pdf](http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_ferskvand/V18_Fisk_2_version_07_06_2012.pdf)







Miljøministeriet  
Naturstyrelsen

Haraldsgade 53  
DK 2100 København Ø  
Tlf.: (+45) 72 54 30 00

[www.nst.dk](http://www.nst.dk)